

KURUMLAR VERGİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Selçuk Abaç

“KURUMLAR VERGİSİNİN MİKRO VE MAKRO TESİRLERİ,,

1974

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ

KURUMLAR VERGİSİ

ÜZERİNE BİR İNCELEME

Selçuk Abaç

“KURUMLAR VERGİSİNİN MİKRO VE MAKRO TESİRLERİ,,

1974

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ

KURUMLAR VERGİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

KURUMLAR VERGİSİNİN MİKRO VE MAKRO TESİRLERİ

İçindekiler:

	Sayfa
GİRİŞ	1
I - İŞLETMELERİN VERGİLENDİRİLME SEBEPLERİ	6
A. İmtiyaz bedeli nazariyesi	6
B. Gayri şahsî ödeme gücü nazariyesi	6
C. Hizmet ve sosyal maliyetler bedeli nazariyesi	8
D. Sosyal denetleme aracı nazariyesi	8
E. Gelir vergisini tamamlama aracı nazariyesi	9
F. Ayırma nazariyesi	9
G. Uygun gelir kaynağı olma nazariyesi	9
II - KURUMLAR VERGİSİNİ ÖDEYENLER	11
A. Vergide Yansıma	11
B. Kurumlar Vergisinin Yansıma Sorunu	12
1) Kurumlar Vergisinin İleriye Yansıtılması	12
2) Kurumlar Vergisinin Geriye Yansıtılması	21
3) Kurumlar Vergisinin Devlete Yansıtılması	22

III - KURUMLAR VERGİSİNİN İŞLETME ÜZERİNDEKİ	
TESİRLERİ (Mikro Analiz)	24
A. K.V.'nin işletmelerin hukukî şekli üzerindeki tesirleri ...	25
B. K.V.'nin kurum tasarrufları üzerindeki tesirleri	25
1) Dağıtılmayan kârların işletmelerin	
gelişmesindeki önemi	25
2) Dağıtılmayan kârların seviyesini	
etkileyen faktörler	26
3) Dağıtılmayan Kârlar ve Kurumlar Vergisi	27
C. K.V.'nin yatırım kararları ve yatırımların finansman	
şekli üzerindeki tesirleri	30
1) Gelir (ödeme) tesiri	30
2) Ayırım (Beyan, ikâme) tesiri	30
D. K.V.'nin maliyetler üzerindeki tesirleri	32
IV - KURUMLAR VERGİSİNİN İKTİSADİ KALKINMAYI	
AMAÇLAYAN VERGİ POLİTİKASI İÇİNDEKİ YERİ	34
(Makro Analiz)	
A. Geri kalmış ülkelerin ekonomik nitelikleri ve	
plânlı kalkınmayı gerektiren sebepler	34
B. Kalkınma finansmanı	35
C. Karma ekonomi sistemi içinde kalkınmaya uygun	
vergi politikası ve kurumlar vergisi	36
V - YENİ KURUMLAR VERGİSİ KANUN TASARISININ	
ELEŞTİRİSİ VE SERMAYE PİYASASININ TANZİM	
VE TEŞVİKİ HAKKINDA KANUN TASARISI İLE	
UZLAŞTIRILMASI SORUNU	46
IV - SONUÇ	67

Ö N S Ö Z

Dinamik bir kalkınma süreci içine giren ülkemizde toplumumuzu oluşturan her kuruluşun ve ekonomik kalkınmamızda etkisi olabilecek tüm unsurların çağımızın gerçeklerine uygun bir şekilde yenilenmesi gereği büyük ağırlık kazanmaktadır.

Bu çerçeve içinde yürürlükteki malî mevzuatın yeniden ele alınması, eksikliklerin giderilmesi ve yeniden gerçekçi ve modern şekillere sokulması çabaları sürdürülmektedir. Gene bu kapsam içinde, Kurumlar Vergisi sistemini yenileştirmek üzere çeşitli tasarılar hazırlanmakta ve ilgili kuruluşlar yoğun çalışmalar yapmaktadır.

İstanbul Teknik Üniversitesi, İktisat Kürsüsü Asistanı Sayın Selçuk Abaç tarafından, «MALİYE» Doktora Seminer Çalışması olarak ve Derneğimizle ilgisi olmadan yapılan bu bilimsel çalışmayı yayınlamakla iki yönlü bir hizmeti gerçekleştirmeye çalıştık. Bunlardan birincisi: Üniversitelerimizde yapılmakta olan çeşitli bilimsel araştırmaları kendi gücümüz çerçevesinde destekleyebilmek ve ikincisi de değerli olduğuna inandığımız bu çalışmaları kamuya duyurabilmek, böylelikle eksikliğinden tüm toplumumuzun sıkıntısı olan bilgi akımına bir katkıda bulunabilmektir.

İnanıyoruz ki, bilimsel temellere dayanan bir kalkınma çabasında Türkiye'miz lâayık olduğu düzeye öncelikle varabilecektir.

**TÜRK
SANAYİCİLERİ
VE
İŞ ADAMLARI
DERNEĞİ**

KURUMLAR VERGİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME «KURUMLAR VERGİSİNİN MİKRO VE MAKRO TESİRLERİ»

— GİRİŞ —

Kurumlar Vergisi, üzerinde en çok tartışılan vergilerden biridir. Tartışmalar önce, «Niçin bir Kurumlar Vergisi?» sorusundan başlamaktadır. Bu verginin «mühik sebeplerini» ve «varlık hikmetini» izah etmek için çeşitli nazariyeler ortaya atılmıştır.

İkinci olarak «Kurumlar Vergisinin yansıma sorunu» münakaşa edilmekte ve birbirleriyle çelişkiye düşen görüşler, ispatlamalar ile ri sürülmektedir.

Üçüncü tartışma konusu «Kurumlar Vergisinin işletme üzerindeki tesirleri» ile ilgili olmaktadır. Bu tartışmada verginin, işletmelerin hukukî şekli, kurum tasarrufları, yatırım kararları, yatırımların finansman şekli ve maliyetler üzerindeki tesirleri incelenmektedir.

Nihayet, kurumlar vergisi üzerinde yapılan tartışmalar bu verginin «Makro tesirlerinde» son bulmaktadır. Kurumlar vergisinin iktisadî kalkınmaya uygun bir vergi politikası içinde yeri olup olmadığı münakaşa edilmekte, maliyeciler vergiyi varidat açısından savunurlarken ilim adamları kalkınma üzerindeki olumsuz etkilerinden dolayı vergiyi yermektedirler.

Biz, bu araştırmada, bütün bu tartışmalara yer vermeye çalıştık. Özellikle kurumlar vergisi oranının yükseltilmesi tasarlandığı bugünlerde, bu verginin hem işletme seviyesinde ve hem de millî ekonomi seviyesinde, ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik koşulları da göz önünde tutarak, ne gibi tesirler uyandırabileceğini saptamaya gayret ettik.

Ulaştığımız sonuç, vergi oranını yükseltme operasyonunun ge-

lişme yolunda bulunan ve hızlı sanayileşmeyi hedef alan Türkiye'nin ekonomik gerçeklerine uygun düşmeyeceği şeklinde özetlenebilir.

Bu sonuca ulaşırken üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânının hedeflerini veri olarak aldık ve kurumlar vergisinin iktisadî tesirlerini bu açıdan, plânın hedeflerini iktisadî faaliyetlerin tahditleri kabul ederek inceledik. GSYİH'da yılda ortalama % 8 artış öngören ve bunun içinde 1973-77 arasında 291,2 Milyar TL. lik yatırım yapılmasını gerektiren ve bu yatırımların % 56,3 ünün kamu kesimi, % 43,7 sinin özel kesim tarafından gerçekleştirileceğini kabul eden, özel tasarrufların yılda ortalama % 8,5 artmasını şart koşan kalkınma plânının önümüzdeki beş yıllık devrede Türkiye'deki tüm iktisadî faaliyetlerin anahtarı olacağı düşünülürse, alınacak bütün iktisadî-malî tedbirlerin bu anahtarın kullanılmasını güçleştirmeyecek biçimde olması hem doğal ve hem de şarttır. Araştırmanın III. ve IV. bölümlerinde görüleceği gibi yeni kurumlar vergisi kanun tasarısı plânda yer alan hedeflerin gerçekleşebilme ümidini zayıflatmaktadır. Özellikle büyük ve uzun vâdeli sınaî yatırımları gerçekleştirecek ve küçük tasarrufların birleşmesiyle vücûd bulacak anonim sermaye ve bunun ürünü olan halka açık şirketler tasarıda öngörülen değişikliklerle son derece elverişsiz bir durum içine itilmekte, şirket ortaklarını teşkil edecek düşük gelir gruplarının gerçek vergi yükü önemli oranda arttırılmaktadır. Bunun ne demek olduğu ortadadır: Spekûlâtif yatırımların kârlılığı ile rekabet etmekte zaten güçlük çeken sınaî yatırımlar vergi oranının yükseltilmesiyle etkinliklerini ve rekabet güçlerini daha da kaybedeceklerdir. Tasarının, yüksek gelir dilimlerine dahil olanların vergi yükünü bir miktar azaltması, düşük gelir dilimlerine isabet edenlerin vergi yükünün önemli derecede arttırılmasıyla doğacak olan tehlikeyi, yani kurumlaşma ve sınaî yatırımların artış hızının durması tehlikesini bertaraf edemez. Sınaî yatırımlara tahsis edilecek sermayenin marjinal etkinliğini yükseltici tedbirler almak, spekûlâtif yatırımların doğmasına ve cazibesinin artmasına sebep olan enflâsyonu durdurmak ve böylelikle fonların gelişmeye hiç bir katkısı bulunmayan verimsiz sahalara kaymasını önlemek arzulanan sanayileşmenin gerçekleşmesi için elzem olan hususlardır. Diğer çok önemli bir konuda, organize bir sermaye piyasasının henüz kurulmadığı ülkemizde, özellikle küçük firmaların büyüme şansını tayin eden ve bu suretle ekonomide rekabetin devam ettirilmesini sağlayan otofinsans-

man mekanizmasının teşvik edilmesi ile ilgilidir. İç kaynaklar olarak nitelendirilen dağıtılmayan kârlar, otofinansman yoluyla yeni yatırımlarda kullanılarak ekonomide önemi büyük olan bir görevi yerine getirmektedir. Kurumlar Vergisinin, kurumsal tasarruf olarak kabul edilen bu fonlar üzerindeki olumsuz tesirleri, III. bölümde de görüleceği gibi, azımsanmayacak kadar önemli olabilmektedir.

Bütün bu araştırma boyunca, yukarda belirtilen meseleler başta olmak üzere, kurumlar vergisi ile ilgili bütün sorunlar mikro ve makro açılardan ele alınarak incelenecek ve V. bölümde de, son olarak, yeni kurumlar vergisi kanun tasarısının getirdiği önemli değişikliklerin eleştirilmesine çalışılacaktır.

I — İŞLETMELERİN VERGİLENDİRİLME SEBEPLERİ

Çağımızda Kurumlar Vergisi, Kamu Gelirleri içinde payı devamlı artış gösteren çok önemli bir gelir kaynağıdır. Halen bir çok ülkede uygulanmakta olan bu vergi diğer ülkelere de yayılma eğilimini göstermekte, sermaye şirketlerinin çok geliştiği zamanımızda kamu gelirlerinin hatırı sayılır bir kalemini teşkil etmektedir. Türk Vergi sisteminde 1949 yılında yapılan vergi reformu sırasında, gelir vergisinin yanında kurumlar vergisi de kabul edilmiştir. Gelir vergisi gerçek kişilerin kazanç ve iratlarını vergilendirirken kurumlar vergisi tüzel kişilerin kazanç ve iratlarını vergilendirmektedir. Söz konusu olan tüzel kişiler, aslında, ticarî amaçlarını daha geniş olanaklarla gerçekleştirmek için gerçek kişilerin, varlıklarının tamamını veya bir kısmını birleştirmek suretiyle kurdukları ve hukuk sisteminin hak ve borçlara ehil saydığı ortaklıklardır (1). Hal böyle iken yani bir ortaklıktan alınacak verginin eninde sonunda, b ortaklığın ortakları üzerinde kalacağı düşünülürse kurum kazançlarının mükellefi olarak kurumların kabul edilmesi hem anlamsız gözükmemekte hem de bir vergi mükerrerliği olayının doğmasına sebep olmaktadır. Ortaklık kazançlarının tek bir gelir vergisiyle vergilendirilmesi olanağının varlığına rağmen bu yola gidilmemesi, «niçin bir Kurumlar Vergisi?» sorusunun, verginin yaygınlığına rağmen, teorisyenler, maliyeciler ve iş adamları arasında şiddetle ve hararetle tartışılmasına yol açmış ve Kurumlar Vergisinin, eski deyimle, «muhik sebeplerinin» ve «varlık hikmetinin» (raison d'être) saptanması zorunluğunu ortaya koymuştur. Bu hususta ileri sürülen doğrulayıcı sebepleri su şekilde özetleyebiliriz: (2)

A. İmtiyaz bedeli nazariyesi

Bu nazariyeye göre, bir ortaklığın kurum hukukî statüsüne bü-

(1) Akif Erginay, «Vergi Hukuku», Ankara, 1971 S .198

(2) Kenan Bulutoğlu, «Vergi Politikası», (İstanbul 1962) S. 192

rünmesi, kanunların tanıdığı ve koruduğu bazı imtiyazlardan yararlanmaya hak kazanması demektir. İşte Kurumlar Vergisi sadece kurum statüsüne girmekle kazanılan bu imtiyazların bir bedeli, karşılığı olarak alınmaktadır. Örneğin şirket alacaklılarına karşı ortakların yalnız ortaklık payları ile sınırlı olmak üzere sorumlu olmaları, hisse senedi ve tahvil ihraç etmek suretiyle sermaye piyasasından finansman olanakları sağlamaları ve böylece geniş büyüme ve gelişme imkânlarına sahip olmaları, bütün bunlar, kurum statüsünün sağladığı imtiyazlardır ve bunlar üzerinden de bir vergi almak devletin hakkı olmalıdır.

Bu nazariye ayrı bir Kurumlar Vergisinin konmasını, bu verginin sadece sınırlı sorumluluk esasının cari olduğu sermaye ortaklıklarına uygulanması şartı ile haklı gösterebilmektedir. Bununla beraber bu verginin sınırlı sorumlu şirketlerin kuruluşunda bir imtiyaz harcı şeklinde alınmaması, bu nazariyenin yetersiz kaldığını göstermektedir. Ayrıca kurum hukukî statüsünü kazanmış bazı sermaye şirketlerinin kazançları da vergi mevzuunun dışında bırakılmaktadır (3).

B. Gayri şahsî ödeme gücü nazariyesi (4)

Bu nazariyeye göre, iktisadî birimler kendilerini teşkil eden bireylerin iktisadî güçlerinden ayrı ve onların toplamından üstün bir ödeme gücüne sahiptirler. Büyük şirketler piyasadan malî kaynaklar sağlayabilmek bakımından çok daha geniş olanaklara sahiptirler. İşte işçi, yoğaltıcı veya hisse senedi sahibinden ayrı olarak büyük işletmeler, gayri şahsî organizasyon olarak görülmekte ve bundan dolayı vergileme için ideal bir kaynak olarak kabul edilmektedir (5).

(3) Türk Kurumlar Vergisi Kanununda adi Komandit Şirketlerin komanditer ortaklarının kazançları Kurumlar Vergisine tâbi tutulmamıştır.

(4) Bu nazariyeyi özellikle İtalyan maliyecisi Griziotti savunmuştur. Griziotti gayri şahsî vergi ödeme gücü nazariyesini sadece sermaye şirketlerine hasretmeyip şahıs şirketlerini de uygulamıştır.

(5) C. Lowell Harriss, «İşletmelerin vergilendirilmesi ve iktisadi kalkınma» Maliye Enstitüsü Konferansları. 9 .seri 1969 S. 30

Ancak Kurumların net kârlarının sermayenin bir oranı olarak ne seviyede olursa olsun, aynı oranda vergilendirilmesi Kurumların iktisadî güçleri arasındaki farkların dikkate alınmadığını göstermektedir (6). Bununla beraber nazariyeye yapılan bu tenkit daha ziyade verginin matrahını hedef almaktadır. Bu nedenle verginin muhik sebebi ile matrah konusunun karıştırılmaması gerekir.

C. Hizmet ve Sosyal maliyetler bedeli nazariyesi

Bu nazariyeye göre devlet bütün işletmelere bazı hizmetler sağlamaktadır. Özellikle anonim ortaklıklara bazı ayrı hizmetlerde bulunmaktadır. İşte tüzel kişilerin, bir gerçek kişi gibi kamu hizmetlerinden yararlanmaları devletin bunların faaliyet kazançlarından, yapılan hizmetlerin bir bedeli olarak, vergi almasını haklı kılmaktadır. Ayrıca sınaî ve ticarî faaliyetlerin doğurduğu bir takım sosyal zararlar, kayıplar da söz konusudur. İş kazaları, hava kirlenmesi, gürültü, görüntünün bozulması gibi ortaya çıkan bu sosyal kayıpların tazmini için böyle bir vergi alınmalıdır.

Ancak devletin hizmetlerinden yararlanan ve sosyal kayıplara sebep olan bütün kurumların bu vergiye tâbi olmaması bu nazariyenin de verginin muhik sebebinin izahta yetersiz kaldığını göstermektedir.

D. Sosyal denetleme aracı nazariyesi

Çağımızda şirketlerin çok geniş finansman olanaklarına sahip olmaları ve sınırsız büyüme ve kudret sahibi olma eğilimi göstermeleri, bunların toplum için zararlı olabilecekleri düşüncesini doğurmuştur. Bu büyümeyi engellemek, monopolleşmeyi ve aşırı sermaye birikiminin meydana getireceği iktisadî güçlenmeyi önlemek için Kurumlar Vergisi bir vasıta olarak kullanılmıştır. Ancak bu gayeye en iyi şekilde hizmet edecek olan Kurumlar Vergisinin müterakkilik esasına göre alınmasını hiçbir ülke göze alamamıştır.

Bu nazariye, topluma zararlı olabilecek bir büyüklüğe erişmiş şirketlerin de Kurumlar Vergisinin mükellefleri durumunda olduğunu açıklayamayarak yetersiz kalmaktadır.

(6) Sermayenin bir nisbeti olarak elde edilen kârdan, nisbet yükseldikçe daha fazla vergi alınmasını gerektiren «excess profits tax» Anglo-Sakson ülkelerinde zaman zaman uygulanmıştır.

E. Gelir Vergisini tamamlama aracı nazariyesi

Sermaye şirketlerinde dağıtılmayan kârların gelir vergisinin konusuna girmemesi ve biriken ihtiyatların ortakların pay senetlerinin değerini yükseltmesi sonucunda bunların satışı ile elde edilen sermaye artışının vergiye tâbi olmaması bu verginin alınmasını haklı kılmaktadır.

Ancak ileri sürülen bu delil de pek geçerli sayılamaz. Zira Kurumlar Vergisi konmadan da, sermaye artışları paraya çevrilme safhasında ayrı bir vergi ile vergilendirilebilir.

F. Ayırma nazariyesi

Ayrırma prensibi, sermayeden elde edilen gelirin emekten elde edilen gelirden daha yüksek vergilendirilmesi esasına dayanır. Sermaye şirketlerinin Kurumlar Vergisine tâbi olması bu açıdan haklıdır, denmiştir. Ancak bu görüşü haklı görmek mümkün değildir. Zira sermaye gelirlerinin hepsi sermaye şirketlerinden gelmemekte, Kurumlar Vergisiyle de bütün sermaye gelirleri vergilendirilmemektedir.

Ayrıca kurumlardan elde edilen gelirlerin toplumun değer yargılarınca daha az hakedilmiş sayıldığı iddia edilerek Kurumlar Vergisinin varlık sebebi bu şekilde izah edilmek istenmiştir. Ne var ki, bir gelirin hakedilme derecesi ve sosyal yararlığı hakkında verilen toplum yargıları sadece bu gelirin menşeiyle değil, gelirin kullanılış şekli ve sahibinin kişisel durumuyla da yakından ilgilidir. Sermayenin getirdiği yüksek bir gelir ile düşük bir geliri, aynı derecede ayırma tâbi tutmak toplumların hakim değer yargılarına ters düşmek olacaktır. Kaldı ki bu değer yargılarının hangi gelir türü lehine bir ayırım yaptığını da kesin olarak söylemek mümkün olmamaktadır.

G. Uygun gelir kaynağı olma nazariyesi

Devlet için önemli olan, en az direnmeye karşılık en fazla vardiye sağlamaktır. Kendisine gerekli olan geliri, devlet en elverişli yollardan, en az siyasî tepki ile karşılanan vergi türlerini seçmek suretiyle elde eder. Hisse senedi sahiplerinin yükü taşıdığı ve bilhassa yüksek sayıda hisse senedini elinde tutanlar olmak üzere, genellikle hisse senedi sahiplerinin toplumun müreffeh kişileri olduğu varsa-

yımı altında Kurumlar Vergisinin kolaylıkla sağlanan bir gelir kaynağı olduğu iddia edilerek Kurumlar Vergisi haklı gösterilmek istenmiştir (7).

İleri sürülen bu sebep bütün vergiler için geçerlidir ancak, özellikle, Kurumlar Vergisinin varlığını haklı göstermemektedir.

(7) C. Lowell Harris, «İşletmelerin Vergilendirilmesi ve İktisadi Kalkınma» Maliye Enstitüsü Konferansları 19. seri - Sene 1969, S. 30

II — KURUMLAR VERGİSİNİ ÖDEYENLER

Daha önce de belirttiğimiz gibi Kurumlar Vergisi kurum kazançları üzerinden alınır ve mükellefleri yani bu vergiyi ödemekle kanunen yükümlü olanlar, Kurumlardır. Ancak durum bu kadar açık ve kesin iken, Kurumlar Vergisini gerçekten kimlerin ödediği, kimlerin bu vergi yükünü taşıdığı uzun zamanıdanberi süregelen hararetli tartışmaların konusu olmuştur. Bütün bu tartışmaları yaratan sebep iktisadî bir olay olan «Yansıma» veya «inikâs» dan başka bir şey değildir. Acaba Kurumlar Vergisini kanunî mükellefler durumunda olan şirketler mi ödemektedir, yoksa yansıma mekanizmasıyla bu vergi yükü diğer ekonomi sùjelerine mi devredilmektedir? Bu konuda yapılan tartışmalara girmeden, önce yansıma olayına kısaca değinelim.

A. Vergide Yansıma (8)

Yansıma veya inikâs iki anlamda kullanılabilir. Birincisinde kanun, verginin inikâsını lüzumlu görmüştür. Örneğin vasıtalı vergilerin inikâsı böyledir (9). Kanunların kabul ettiği anlamda vergi yükünün aktarılmasına «Kanunî inikâs» da denir. Diğer anlamıyla inikâs, vergiyi ödedikten sonra mükelleflerin çeşitli yollarla vergi yükünü başkalarına devretmeleridir. Örneğin bina vergisinin kiracılara yüklenmesi. Buna «Fiilî inikâs» denir. İşte bizim burada üzerinde duracağımız gerçek anlamdaki yansıma yani fiilî inikâs olacaktır.

Vergide yansıma, verginin yansıtılabilmesi halinde elde edilen gelikle, yansımanın sağlanamadığı durumda elde edilen gelikle karşılaştırılması suretiyle ölçülür. Örneğin 100 liralık gelir üzerine % 10 vergi konulursa net gelir 90 lira olacaktır. Şayet fiyatlar yükseltilecek gelir 110 liraya çıkartılırsa vergiden (% 10) sonraki net gelir 99 lira olacaktır. inikâsın mümkün olduğu ve olmadığı hallerdeki gelirleri mukayese edersek (99 - 90) elde edeceğimiz 9 liralık fark verginin inikâs ettirilebilen miktarın teşkil edecektir. (inikâs oranı % 90).

(8) İngilizcede «Incidence» veya «Shifting»

(9) Hakkı Musaballı, «Genel Vergi Teorisi» İstanbul 1967, S. 33

Yansıma üç şekilde olabilir:

- İleriye Yansıma
- Geriye Yansıma
- Devlete Yansıma

İleriye inikâs, vergi yükünün kısa vadede fiyat ve gelir ayarlamaları suretiyle, uzun vadede de sermaye ayarlamaları yoluyla aktarılmasıdır. Bu aktarma verginin diğer üretim maliyetleri gibi telâkki edilmesine dayanır. Geriye inikâs Vergi yükünün başta ücret olmak üzere üretim faktörlerinin gelirlerine aktarılmasıdır. Devlete inikâs ise vergi yükünün masraf politikasıyla (idarecilere aşırı ücretler, primler vermek, iş seyahatlerini arttırmak, reklâm masraflarını çoğaltmak v.s. gibi) bizzat vergiyi koyan devlete devredilmesidir. Ancak bu saydığımız yansıma türlerinin gerçekleşebilmesi için bir takım ekonomik koşulların varlığı gereklidir. Bu ekonomik koşulları, Kurumlar Vergisinin yansıtılabilmesi üzerine yapılan tartışmalarla birlikte ele alacağımız için burada ayrıca sıralamayacağız.

B. Kurumlar Vergisinin Yansıma Sorunu

1 — Kurumlar Vergisinin İleriye Yansıtılması

Üzerinde en çok münakaşa edilen konuların birini teşkil eden vergi yükünün aktarılması meselesi bugün dahi kesinlik kazanamamıştır. Klâsik görüşe veya diğer namıyla ortodoks görüşe göre firmalar üretim ve fiyatlarını, Marjinal Gelirlerinin Marjinal Maliyetlerine eşit olduğu noktada tesbit ederler. Zira bu eşitliğin sağlandığı bir durumda yapılan üretim miktarı ve tesbit edilen fiyat firmalar için maksimum kârın elde edilmesini sağlayacaktır. Bu durumda işletme kârı üzerine konan bir vergiyi fiyatları arttırarak tüketicilere inikâs ettirmek mümkün olmaz. Çünkü firmalar zaten en yüksek kârı veren üretim seviyesinde bulunduklarından fiyatlarla oynayarak üretimi, maksimum kâr sağlayan seviyesinden saptırmak istemezler. Tam rekabet şartları altında işletmeler fiyatı veri olarak kabul ettiklerinden ve piyasada teşekkül eden fiyat seviyesi de marjinal işletmenin ancak maliyetini karşılamasına imkân verdiğinden, bu işletmeler için ne fiyatları değiştirmek ne de vergiyi inikâs ettirmek söz konusu olur. Tekel durumunda olan firmaların ise fiyatları arttırmaları mümkün olmakla beraber vergiyi bu şekilde, denge noktasında uzaklaşmakla, inikâs ettirmeleri mümkün olmayacağından bunların da fiyatlarında bir değişiklik olmaz.

Marjinalistlerin bu görüşlerine karşı bir çok itirazlar yapılmış ve bunların varsayımları tenkit edilmiştir. İlk önce Kurumlar Vergisinin maliyetleri değiştirmedeği varsayımı tenkit edilerek ortaya «normal kâr» kavramı atılmıştır. Normal kâr, hisse senedi sahibinin, söz konusu şirkette hissedar olarak, servetini başka işlere yatırmama fedakârlığının karşılığı ve müteşebbisin sarfettiği emeğin bedelidir (10). Bu fedakârlık ve sarfedilen emek iktisadî bir maliyeti ifade eder. Ancak ne gelir vergisi, ne de geleneksel muhasebe sistemleri bu maliyetin kârdan, vergi matrahından indirilmesine meydan vermektedir (11). Bu durumda normal kârı matrahına alan vergi maliyet üzerine konmuş bir vergidir ve bunun da inikâs ettirilmek zarureti vardır, denmiştir. İleri sürülen ikinci itiraz firmaların bugün içinde bulundukları piyasa şartlarında meydana gelen değişikliklerle ilgilidir. Bugünkü ekonomik hayatta, ne tam rekabet ne de devamlı tekel durumları mevcuttur. Aksine eksik rekabet ve oligopol şartları hüküm sürmektedir. Modern oligopol teorisinde fiyat tesbitini etkileyen en önemli âminin «emin ve istikrarlı kâr sağlama» olduğu belirtilmektedir. Klâsik fiyat teorisinde üzerinde durulan belli başlı saik «kârın maksimizasyonu», oligopolcü firmalar için de önem arz etmektedir. Ne var ki bazı hallerde azamî kâr saikiyle emniyet saiki birbirleriyle bağdaşmaz ve birbirlerinin aksi tedbirleri icap ettirirler (12). Böyle durumlarda emniyet ve istikrar endişeleri daha ağır basar ve kararlar bu yönde olur. Oligopolcü yerini, mevcut ve potansiyel rakip ve müstehtlikler karşısında muhafaza edebilmek için kendisine maksimum değil fakat en iyi kârı temin edecek fiyatı tesbit eder (13). Bu fiyat maliyetlerden bir miktar yüksek olan ve normal kârı sağlayan bir fiyat olup sabitliği ile Oligopol piyasasının önemli bir özelliğini teşkil eder. Henüz elde edilmemiş bir kâr marjının mevcudiyeti oligopolistik piyasa yapısının normal karakteridir. Hatta bazen maliyetlerde meydana gelen büyük artışlara rağmen, rakip firmaların göstereceği reaksiyonun belirsizliği yüzünden fiyat arttırımına gidilmez. Ancak,

(10) C. Lowell Harris, «İşletmelerin Vergilendirilmesi ve İktisadi Kalkınma» -Maliye Enstitüsü Konferansları 19. seri - Sene 1969, S. 32

(11) D. H. Robertson, «The Colwyn Committee, The Income Tax and The price Level» Economic, Journal, cilt 37, S. 566

(12) Zeyyat Hatiboğlu, «İktisat İlmi ve Türkiye İktisadı» İstanbul 1971, S. 118

(13) Zeyyat Hatiboğlu, «İktisat İlmi ve Türkiye İktisadı» İstanbul 1971,

Kurumlar Vergisinin, diğer üretim maliyetlerinden farklı olarak, bütün işletmeler için aynı anda söz konusu olması sebebiyle oligopolcü işletmeler birlikte bir fiyat yükseltmesine giderek vergiyi inikâs ettirebilirler. Bununla beraber bu inikâsın her firma için aynı kolaylıkta olacağı da söylenemez. İşletmelerin satış hacimlerinin vergi matrahına oranındaki farklar yüzünden birim başına düşen vergi miktarı da farklı olmaktadır (14). Birim başına düşen vergi miktarı hangi işletmede daha az ise yani yani hangi işletmenin satış hacmi ve sermayenin devir hızı daha yüksek ise, o işletme daha küçük bir fiyat yükseltmesiyle vergiyi inikâs ettirebilecektir. Bunun yanında, satış hacminin matraha olan oranı daha düşük yani birim başına düşen vergi miktarı daha yüksek olan işletmeler aynı oranda bir fiyat yükseltmesiyle vergiyi müstehliklere yansıtamazlar. Bunların daha yüksek oranda fiyat yükseltmesine gitmeleri gerekir ki bu durumda da rekabet olanaklarının zayıflaması yüzünden piyasada sahip oldukları payı kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalırlar. Aynı şekilde işletmelerin Öz sermaye - Yabancı sermaye terkiibi de yansıma olayını etkiler. Kurumlar Vergisi matrahından ödünç sermayenin faizi ve kiralanmış tesislerin kirası bir maliyet masrafı olarak düşüldüğünden, satış hacminin vergi matrahına oranı, yabancı kaynaklarla sağlanan sermayenin geniş bir yer tuttuğu firmalarda yüksek olacak ve yukarıda da belirttiğimiz gibi yansıma daha küçük bir fiyat yükseltmesiyle gerçekleşebilecektir. Aksine finansman kaynaklarının büyük bir kısmının öz sermayeden teşkil olduğu işletmelerde, öz sermayeye faiz yürütülmemesi ve sahip olunan tesislerin kirasının da maliyete ilâve edilememesi yüzünden (satış hacmi/vergi matrahı) oranı küçülmekte, birim başına düşen vergi miktarı artmaktadır. Bu durumun yarattığı inikâs güçlüğünden kaçmak için, ileride göreceğimiz gibi, firmalar, uzun vâdede yabancı sermaye lehinde olmak üzere sermaye terkiibinde bir değişikliğe gitme eğilimi göstereceklerdir.

Kurumlar Vergisinin inikâsıyla ilgili ileri sürülen görüşler bu iktisadî olayı, kısa vâde ve uzun vâde olmak üzere iki ayrı yönde ele almaktadırlar. İleriye inikâs kısa vâdede gelir ayarlamaları suretiyle yani fiyatların arttırılması suretiyle olur. Ancak, tekrar belirtelim, vergi oranlarının yükseltilmesi dolayısıyla fiyat arttırımına gidebilmek

(14) Kenan Bulutoğlu, «Vergi Politikası», İstanbul 1962, S. 203

için rakip firmaların da aynı vergi alanına girmeleri gerekir. Şayet rakip firmalar kurumlar vergisine tâbi olmayan şahıs işletmeleri olarak çalışmakta iseler vergi ödeyen kurumların bir yükseltme yaparak yükü nakletmeleri olanağı pek yoktur. Zaten verginin oranındaki artış çok önemli değilse firmalar, kısa devrede, belirli bir sermaye ve sabit tesis ile optimum kârı veren üretim seviyesini değiştirmek istemezler. Konulan veya arttırılan vergi oranı çok yüksek olduğu takdirde kısa devrede vergiyi yansıtmak teşebbüsü genelleşecektir.

Uzun vâdede inikâs sermaye ayarlamaları yoluyla gerçekleşir. Ancak burada da kesin birşey söylenememektedir. Uzun vâdede inikâsın tartışılmaz bir şekilde vârit görüldüğünü ileri sürenlerin yanında (15) uzun vâdede dahi inikâsın ancak kısmen mümkün olabileceğini ileri sürenler bulunmaktadır (16). Şimdi duruma daha yakından bakalım ve kurum kârları üzerindeki verginin, vergiden sonraki kârı bir hayli azalttığını varsayalım. İşletmeye evvelce yatırılmış olan hisse payları, kâr hissesi ne olursa olsun, belirli bir süre için donmuş durumdadır. Ancak şirketin yeni hissedarlar bulabilmesi için, bu yenilerin diğer iş yerlerinde elde edebilecekleri kadar yüksek bir kazanç miktarı ile şirkete çekilmeleri gerekmektedir (17). Örneğin hisse senetleri sahipleri vergiden sonra 1.000.— T.L. sı kâr payı beklerse ve Kurumlar Vergisi oranı % 50 ise, Şirket vergiden önce

$$\begin{aligned} r &= \text{Vergiden sonra beklenen kâr} \\ y &= \text{Vergiden önceki kâr} \\ x &= \text{Vergi oranı} \end{aligned} \quad y = \frac{r}{1 - x}$$

formülüne göre

$$\frac{1.000}{1 - 0,5} = 2.000 \text{ TL. sı}$$

-
- (15) Musgrave ve Krzyzaniak hem kısa hem uzun vadede verginin tamamının, natta % 100 den fazlasının yansıtılabileceğini savunmuşlardır.
- (16) R. Goode, K. E. Boulding uzun vadede yansımanın kısmen mümkün olduğunu savunmaktadır.
- R. J. Gordon ve C. A. Hall yansımanın hiç bir şekilde mümkün olmadığını geliştirdiği formüllerle ispatlamaya çalışmıştır.
- (17) C. Lowelı Harris, «İşletmelerin Vergilendirilmesi ve İktisadi Kalkınma» Maliye Enstitüsü Konferansları, 19. seri - 1969 S. 33

kâr sağlayan bir fiyatla tüketicilerin karşısına çıkmak isteyecek ve ancak 2.000 T. L. sı kâr payı veren projelerle yeni hissedar bulabilecektir. Kısa vâdede bunun gerçekleştirilmesine imkân bulunamayacağına göre öz sermaye arzı azalacaktır. Sermaye vergisiz ve daha kârlı sahalara kayacaktır. Böyle olunca Kurumlar Vergisine tâbi işletmeler yeni yatırımların finansmanını yabancı sermaye ile karşılamak yoluna gideceklerdir. Bu durum şirket açısından iki sonuç doğurur:

1 — Yabancı sermayenin faizi vergi matrahından düşülerek üretim birimi başına düşen vergi miktarı azaltılmış olur ki bu da daha önce gördüğümüz gibi verginin yansımaları kolaylaştırır.

2 — Toplam sermaye içinde öz sermayenin payı azaldığından öz sermayeye düşen kâr payı yükselir. Böylece başta üretimin kısılmasıyla fiyatların yükseltilmesi ve daha sonra yabancı sermaye oranının arttırılması, vergiden sonraki geliri öz sermayenin bir oranı olarak vergi konmadan önceki seviyesine getirir ve bu suretle uzun vâdede Kurumlar Vergisine tâbi kurumlar vergiye rağmen normal kâr elde eder duruma gelirler.

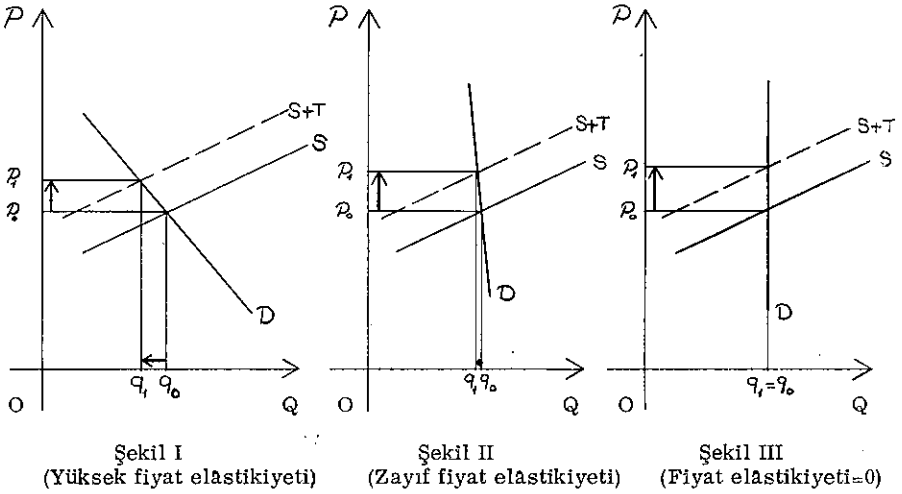
Amerikalı Prof. R. Musgrave ile M. Krzyzaniak'ın birlikte yayınladıkları «The Shifting of the Corporation Income Tax» adlı eserde, Kurumlar Vergisinin kısa vâdede dahi tamamen ve hatta % 100 den fazla ölçüde yükseltilecek fiyatlar yoluyla tüketicilere yansıtıldığı iddia edilmiştir. Buna karşılık Prof. A. Hall ve R. J. Gordon yaptıkları incelemeler sonunda kısa vâdede yansımaları olayını kesinlikle reddetmişlerdir. Krzyzaniak ve Musgrave, regresyon analizleriyle 1930 dan 1950 ye kadar imalat sanayiinde vergiden önceki kâr oranlarından meydana gelen artışları vergi nisbetindeki artışlara bağlamışlardır. Gordon özellikle bu noktayı tenkit etmiş ve 1930 dan beri talep baskısının doğurduğu kapasite artışları, sermayenin prodüktivitesinde meydana gelen artışlar başta olmak üzere bir çok faktörün vergiden önceki kâr oranlarını etkilediğini ileri sürmüş ve Krzyzaniak ve Musgrave'in modellerine, «prodüktivite ile ilgili vergi dışı değişkenlerin» alınmamasını bir yanlış yorumlama olarak nitelendirmiştir.

Amerika ve İngiltere için yapılmış olan incelemeler uzun vâdede böyle bir yansımaları olayını doğrulamaktadır. Kaldor, İngiltere'de Kurumlar Vergisi oranının arttırılmasından sonra, vergiden önceki kâr oranlarının önemli bir şekilde arttığını müşahade etmiştir. Ancak bu

artış, vergi oranındaki yükselmenin ancak bir kısmını karşılayacak kadar olmuştur. Bu da Kurumlar Vergisi oranındaki artışların uzun vâdede bile, yatırımların ayarlanması suretiyle ancak kısmen yansıtılmış olduğunu göstermektedir.

Kurumlar Vergisinin ileriye yansıtılması bölümünü bitirmeden son olarak verginin yansıtılmasına tesir eden iki ekonomik etkeni, «talebin fiyat elâstikiyeti» ile «endüstrinin maliyet şartları» nı görelim.

— Talebin Fiyat Elâstikiyeti:



Şekillerden de görüldüğü gibi talebin fiyat elâstikiyeti ne kadar yüksek olursa yansıma o kadar zorlaşır. Zira vergiyi yansıtmak üzere yapılacak az bir fiyat yükseltmesi dahi talepte önemli bir azalma yaratacaktır. (Şekil I: $\Delta P < \Delta Q$). Talebin fiyat elâstikiyetinin zayıf olduğu durumda ise yansıma kolaylaşır. Böyle bir durumda fiyatlarda-

ki yükselme büyük olsa bile talepte görülecek daralma önemsiz olur. (Şekil II: $\Delta P > \Delta Q$). Fiyat elâstikliğinin sıfır olduğu varsayımında (Şekil III) fiyatı sonsuz arttırmak mümkündür. Elâstiklik sıfır olduğundan bu artışa talebin göstereceği her hangi bir tepki, bir azalma olmaz. Verginin tamamı, hatta daha fazlası kolaylıkla yansıtılır.

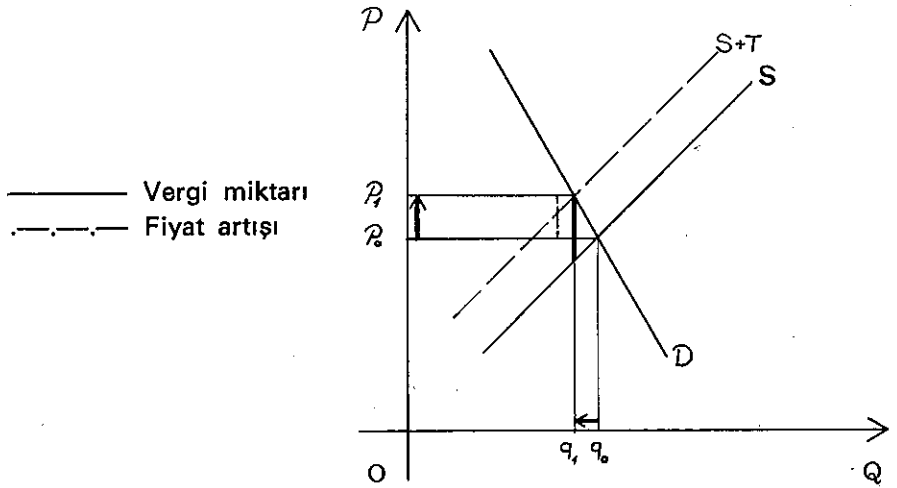
— Endüstrinin Maliyet Şartları:

Endüstrinin maliyet şartlarını

- (1) Artan Maliyetli Endüstriler
- (2) Azalan Maliyetli Endüstriler
- (3) Sabit Maliyetli Endüstriler

olmak üzere üç gruba ayırabiliriz.

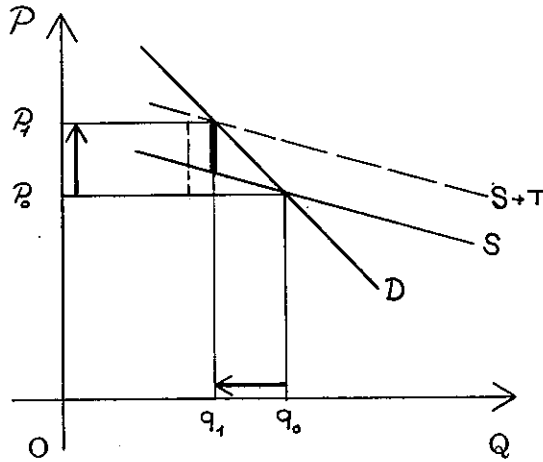
(1) Artan Maliyetli Endüstrilerde üretim arttıkça birim maliyetler (ortalama maliyetler) yükselir.



Birim maliyetleri artan endüstrilerde çalışan firmaların arz eğrisi vergi miktarınca sol yukarıya kayar. Yeni denge durumunda teşek-

kül eden fiyat, vergiden önceki fiyattan yüksektir. Ancak fiyatta meydana gelen artış vergi artışından azdır ($\Delta P < \Delta T$). Üretimdeki düşüşte az olmaktadır. Ayrıca üretimin azalması, yeni üretimin daha düşük birim maliyetlerle yapılmasına olanak sağlayacağından vergi inikâsı mümkün olabilecektir. Yalnız unutulmaması gereken nokta verginin inikâsı üzerinde hem arz ve hem de talep şartlarının birlikte etkili olduğudur. Örneğin bir firma artan maliyetlerle çalışıyor, fakat firmasına yönelen talebin fiyat elâstikiyeti çok yüksek bulunuyor ise bu durumda konulan verginin inikâsının güçleşeceği açıktır.

(2) Azalan Maliyetli Endüstrilerde üretim arttıkça birim maliyetler (ortalama maliyetler) azalır.

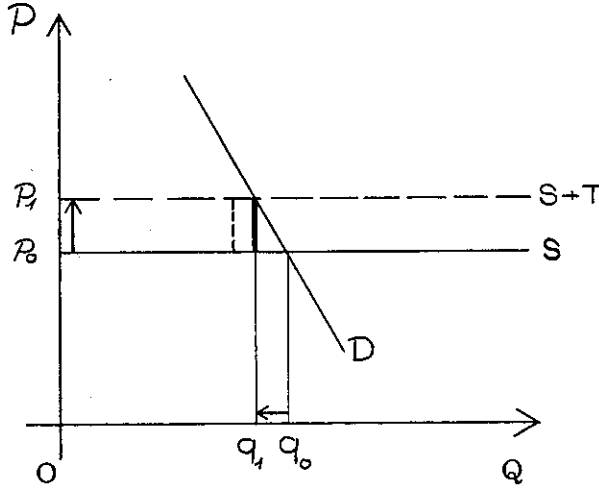


Artan maliyetlerle çalışan endüstrilerin tersine bunların arz eğri-leri sol yukardan sağ aşağıya doğru inmektedir.

Vergi oranındaki bir artış bu eğrileri sağ yukarıya kaydırır. Yeni denge durumundaki fiyat vergiden önceki fiyattan yüksek olmakla beraber, fiyat artışı vergi miktarından fazladır ($\Delta P > \Delta T$). Fiyatın yükselmesi sonucunda üretim düşeceğinden yeni üretim seviyesi daha yüksek birim maliyetlerle yapılacaktır. Bu da vergi inikâsını güçleştirir (18). Tabii burada da talep şartları arz şartlarıyla birlikte rol oynayacaktır.

(18) «Azalan maliyetlerle çalışan firmaların vergi inikâsında karşılaştıkları güçlük yüzünden, bunların sübvansiyonla desteklenerek en etkin üretimde bulunabilecekleri optimum cesamete erişmeleri sağlanmalıdır» tezi büyük ilgi görmüştür. Bu şekilde toplam iktisadi refahın artacağı ileri sürülmüştür.

(3) Sabit Maliyetli Endüstrilerde birim maliyetler, üretim seviyesi ne olursa olsun değişmemektedir.



Sabit maliyet endüstrisinde fiyatlar vergi miktarı kadar artar. ($\Delta P = \Delta T$). Fiyat yükselmesiyle azalan üretim, maliyetleri etkilemez. Bu bakımdan sabit maliyetle çalışan endüstriler vergi inikâsına karşı nötrdür. Bu durumda sadece talep şartları yani talebin fiyat elastikiyeti verginin inikâsında rol oynar.

2 — Kurumlar Vergisinin Geriye Yansıtılması

İnikâsın diğer bir şekli de, vergi yükünün faktör sahiplerinin gelirleri üzerine (ücret, faiz vs.) devredilmesidir. Özellikle Kurumlar Vergisinin ücretler üzerine yansıtabileceği ileri sürülmüştür. Ancak ücretler üzerine geriye inikâs

1) Emek arzı ile emek talebi arasındaki karşılıklı ilişkiye,

2) Emegin örgütlenme yani sendikalaşma derecesine göre mümkün olabilir veya olamaz. Şayet firma emek talebi bakımından «monopson» durumunda ise büyük bir pazarlık gücüne sahiptir ve emek bedelini, emegin marjinal üretim değerinin altında tutabilir. Aksine emek talebi yönünden firmalar arasında şiddetli bir rekabet mevcut ise, emek sahiplerinin pazarlık güçlerinin yüksek olduğu söylenir ve bunlar, marjinal üretim değerlerinin üstünde bir ücret

ret alabilirler. Şayet emek arzı bakımından emek sahipleri arasında bir rekâbet var ise ve emek birimleri ihtisaslaşmamış olduklarından kolaylıkla birbirleriyle ikâme edilebiliyorsa emek arzı elâstikiyeti çok az demektir. Bu durumda emek sahipleri, yerlerini kaybetme endişesiyle, marjinal verimliliklerinin çok altında bir ücretle dahi çalışmaya razı olacaklardır. Tersine, ihtisaslaşmış bir emek arzı söz konusu ise, kaynak arzı elâstikiyeti fazla olacağından ücretler yüksek bir seviyede tutulacaktır.

O halde, firmaların emek talebi bakımından monopson durumunda olmaları veya emek sahiplerinin kaynak arzı elâstikiyetlerinin düşük olması geriye inikâsı gerçekleştirecek en önemli etkenlerdir. Ancak çağımızda, sendikalaşma hareketinin son derece kuvvetlenmesi bu etkenlerin tesirini azaltmaktadır. Öyle ki hiçbir ihtisası olmayan emek sahipleri bile, örgütlenerek işverenler nezdindeki pazarlık güçlerini arttırabilmektedirler. Bu durumda yani kuvvetli sendikaların bulunduğu bir ekonomik ortamda, Kurumlar Vergisinin ücretlilere aktarılması imkânsızlaşmaktadır. Sendikaların güçlü olmadığı ülkelerde ise Kurumlar Vergisinin kısmen ücretlere aksettirilmesi mümkün olabilmektedir (19). Yukarıda belirttiğimiz şartlar varsa ve sendikalar güçsüz ise, bu inikâs daha düşük ücretler halinde; sendikalar çok güçlü değilse ve sadece ücretleri belli bir seviyede tutabiliyor fakat kullanım seviyesine tesir edemiyorsa inikâs, azalan randımanla çalışan işletmelerin marjinal işçileri (verimi en az olan işçiler) işten çıkarması ve daha yüksek verimlilikle çalışan diğer işçilerin ücretlerini gene eski seviyesinde tutması suretiyle gerçekleşebilir. Ayrıca, sendikalar toplu sözleşmelerle kurumun vergiden önceki net kârından bir kısmının işçilere dağıtılmasını sağlamışlarsa, bir kısım vergi yükü işçi gelirlerine yükleniyor demektir (20).

3 — Kurumlar Vergisinin Devlete Yansıtılması

Kurumlar Vergisinin diğer bir yansıma şekli de «masraf politika-sıyla», vergi yükünün bizzat vergiyi koyan devlete aktarılmasıdır. Vergi oranında yapılan bir yükseltmenin tesirinden kaçabilmek için,

(19) Nevzat Özkan, «Kurumlar Vergisinin Bazı Sorunları» Maliye Bülteni - 674 - Ağustos 1972, S. 55

(20) Kenan Bulutoğlu, «Vergi Politikası», İstanbul 1962 - S. 205

firmalar, özellikle fiyatları arttırmak suretiyle ileriye yansımanın ve ücretleri azaltmak yoluyla geriye yansımanın mümkün olmadığı hal-lerde, masrafları arttırarak vergi matrahını düşürebilmektedirler. İlâ-ve masraflar bu durumda vergi oranı kadar Devlet tarafından karşı-lanmaktadır. Bu nedenle yüksek nisbette Kurumlar Vergisinin, teşeb-büslerin yönetiminde müsriflik getireceği iddia edilmektedir. Yapıla-cak her masraf vergi nisbeti kadar vergi yoluyla karşılanmış sayıla-cağından idarecilerin bol keseden ve fuzulî masraflara girişecekleri, özellikle reklâm giderlerinde, hayır ve yardım kuruluşlarına bağış-larda israfa kaçacakları, işyerinde fantazi ve idarecilerin rahat ve lük-sünü karşılayan bazı harcamalara girişecekleri ileri sürülmektedir (21).

(21) Nevzat Özkan, «Kurumlar Vergisinin Bazı Sorunları» Maliye Bülteni 674, Ağustos 1972, S. 68

III — KURUMLAR VERGİSİNİN İŞLETME ÜZERİNDEKİ TESİRLERİ (Mikro Analiz)

A — K.V.'NİN İŞLETMELERİN HUKUKİ ŞEKLİ ÜZERİNDEKİ TESİRLERİ

Kurumlar Vergisinin uygulandığı çeşitli ülkelerde görülen müşterek özellik, bu verginin sermaye şirketlerinden alınmakta olduğudur. Kurumlar Vergisi oranının çok yüksek olduğu ülkelerde, firmaların, vergi tesirlerinden kaçabilmek amacıyla hukukî statülerinde bir değişiklik yapmaları ve vergiye tâbi olmayan şirket statüsüne girmeleri beklenebilir. Bu durumda sermaye şirketleri şeklinden şahıs şirketlerine doğru, «kanunî bir şekilde vergiden kaçınma» olayı görülür.

Ancak bu olay ne kadar yaygındır? Kurumlar Vergisi oranlarının yüksek olduğu veya oranların artırıldığı bir çok ülkede, şirketlerin hukukî statülerini değiştirmek yoluna gitmedikleri görülmüştür. Vergiye rağmen şirketlerin statülerini muhafaza etmeleri, ancak, bu statü altında sağlanan iktisadî ve sosyal menfaatlerin vergi maliyetinin üstünde olmasıyla mümkündür. Bildiğimiz gibi sermaye şirketi statüsü altında faaliyette bulunan şirketler, şahıs şirketi şeklindeki firmalara oranla ek bazı iktisadî menfaatlerden yararlanırlar. Bunlar: 1- Şirket borçlarından dolayı ortakların, sadece, şirkete koydukları sermayeyle sınırlı olmak üzere sorumlu tutulabilmeleri; 2- Sermaye piyasasından, hisse senedi ve tahvil ihracı suretiyle daha geniş ölçüde yararlanabilmeleri; 3- Yönetime katılmayan hissedarların sermayelerini kullanarak, şirketi daha kolaylıkla büyütme olanaklarına sahip olmaları; 4- Çok kuvvetli gelir vergisi müterakkiliğinin hâkim olduğu vergi sistemlerinde kurum statüsü altında, dağıtılmayan kârların daha düşük bir fiilî vergilendirmeye tâbi tutulmasından yararlanarak, kurum tasarruflarını ve dolayısıyla otofinansman olanaklarını vergi tahribinden koruyabilmeleri; 5- Bu statü altında sosyal güç ve prestij elde etmeleridir.

Bu avantajlar vergi maliyetinin üstünde olduğu müddetçe kurum statüsü altında bulunan firmaların bu statülerini değiştirmeleri beklenemez. Kurumlar Vergisinin bu yöndeki tesirinin hissedilebilmesi için verginin ansızın konması ya da oranların ansızın arttırılması gerekir (22). Aksi halde, alınacak uyum tedbirleriyle, hukukî statünün değiştirilmesine ihtiyaç kalmaksızın verginin olumsuz etkileri hafifletilebilir.

Kurumlar Vergisinin işletmelerin hukukî şekli üzerindeki diğer bir tesiri «sınai temerküz» olayında görülmektedir. Kurumlar Vergisi oranının yükseltildiği devrelerde kârlı işletmelerin efektif vergi yükünü hafifletebilmek ve bu arada yeni yatırımlara gidebilmek için kötü yönetilen büyük zarar halindeki işletmelerle birleştikleri görülmüştür. Bu birleşmeler sonucunda, kârlı işletmenin kârından zararlı işletmenin zararı düşülebildiğinden Kurumlar Vergisinin yatırımlar üzerindeki olumsuz tesirleri hafifletmekte, zarar halindeki işletmenin tesirli bir yönetim altında ekonomiye yeniden kazandırılması mümkün olabilmektedir. Ancak bu birleşme, şirketlerin ayrı ayrı sahip oldukları hukukî statülerin tek bir şirket statüsü haline gelmesiyle sonuçlanmaktadır.

B — K.V.'NİN KURUM TASARRUFLARI ÜZERİNDEKİ TESİRLERİ

1 — Dağıtılmayan kârların işletmelerin gelişmesindeki önemi

Onsekizinci yüzyıl sonlarında başlayan sanayi devriminden zamanımıza kadar dağıtılmayan kârlar yatırımların finansmanında önemli bir rol oynamıştır. Özellikle endüstriyel gelişmenin ilk safhalarında, kurum tasarrufları yeni yatırımların başlıca finansman kaynağı olmuştur.

Yatırımların büyük ölçüde «otofinansman» dediğimiz öz kaynaklarla karşılanmak istenmesinin başlıca sebepleri olarak:

- 1) Sermaye piyasasının yeteri kadar gelişmemiş olmasını;
- 2) Bazı yatırım plânları için sermaye piyasasının onamasını sağlamadaki güçlükleri;

(22) Kenan Bulutoğlu, «Vergi Politikası», S. 198

- 3) Sermaye piyasasından yararlanabilme olanaklarının her firma için aynı derecede olmamasını;
 - 4) Dışardan sermaye temininin taşıdığı mahzurları;
 - 5) Sermaye piyasasına karşı özerklik kazanmak suretiyle firmaların kendi kendilerine büyüyebilme arzularını;
- sayabiliriz.

Dağıtılmayan kârlar bütün işletmeler için önemli bir finansman kaynağı olmakla beraber, küçük işletmeler için bu konu çok büyük bir önem taşır. Küçük işletmelerin gelişebilmeleri, üretimde etkinliği arttırarak birim maliyetleri düşürmeleri ve sonuçta büyük işletmeleri tehdit edebilir duruma gelmeleri, kazançların büyük kısmını yeni yatırımlara tahsis etmeleriyle mümkündür. Ekonomide bütün işletmelerin daha fazla bir verimlilik içinde çalışmalarını sağlayacak olan bu potansiyel rekâbet gücünün sürekliliğinin var olabilmesi, tamamen, sayıları büyük yekûn tutan küçük işletmelerin gelişmelerine bağlıdır. Küçük firmalar ise büyümelerini büyük ölçüde kârdan ayırdıkları fonlarla gerçekleştirirler. Dışardan sermaye temin etmekteki güçlükleri, muhtemel kâr fırsatlarını yeni ortaklarla paylaşmak eğiliminde olmaları, yönetim üzerinde haiz oldukları kontrol durumunu kaybetmek istememeleri, bunların ihtiyat ayırma meylini son derece kuvvetlendirir. Aslında bu şirketler birkaç ortaktan oluşan bir aile şirketi vasfında olduklarından, ortaklar şirkette ihtiyat olarak alakonan tutarları kendi tasarrufları gibi sayarlar. Bu tip küçük işletmelere bir kurum statüsünün verilmesi, çoğu kez, ferdî tasarrufların kurum içinde yapılarak bunların daha düşük bir fiilî vergilendirmeye tâbi olmasını sağlamak içindir.

Bütün bu sebepler küçük firmaların gelişmesinde otofinansmanın oynadığı hayatî rolü açıklamaktadır. Bu nedenle bunların kazançları üzerinden alınacak bir Kurumlar Vergisi büyük ölçüde yatırımlara harcanacak kaynakları azaltarak firmaların gelişmesini önleyecektir.

2 — Dağıtılmayan kârların seviyesini etkileyen faktörler

İşletmeler kârlarının bir kısmını dividend olarak ortaklara dağıtırlar, bir kısmını da ihtiyat olarak işletmede saklarlar. İşletme açısından dividend ödemesi «istihlâk», ihtiyatlarda «tasarruf»dur. Ancak her işletmenin istihlâk ve tasarruf eğilimi farklıdır. Örneğin, yukarıda da

gördüğümüz gibi küçük işletmelerin tasarruf meyli son derece kuvvetlidir. Bunun nedenlerini yukarıda açıklamıştık. Şimdi de belli bir bütçeye erişmiş ve sanayileşme safhasına ulaşmış bir ekonomi içinde yaşayan işletmelerin tasarruf seviyesini belirleyen genel etkenleri açıklayalım. Sermaye piyasasının yetersizliği, çeşitli sebeplerle aksaması, bu piyasaya duyulan güvensizlik, kurumların yatırım ihtiyaçlarını kendi öz kaynaklarından, özellikle dağıtılmayan kazançlardan karşılamaya teşvik etmektedir. Şirketlerin başarılarındaki kazançlardan karbu yoldan sağlanacak fonlara karşı küçümseme ve güvensizlik duygusu beslemektedirler. Zaten büyük şirketlerde, dağıtılacak kârların miktarını tayinde ortakların pek sözü geçmemektedir. Müteşebbis veya bir yönetim kurulu, ortakların razı olmayacakları miktarda da olsa, dividendantları çok düşük tutarak kârın büyük kısmını ihtiyat akçesi olarak işletmede alakoyma kararını verebilmektedir. Böylelikle ortaklar zorunlu olarak şirket içinde tasarruf yapmış olurlar. Bu fonların, âtıl tutulmamaları halinde, sermaye birikimi için oynayacakları rol çok büyüktür. Ayrıca şirket yöneticileri, zarar ettikleri senelerde bile hissesenetlerinin piyasa değerini düşürmemek için istikrarlı bir temettü dağıtımına önem verirler. Bu nedenle yüksek kâr elde edilen senelerde temettü oranında bir değişiklik yapılmaksızın, ihtiyatlar artırılarak ileri için gerekli tedbirler alınır.

3 — Dağıtılmayan kârlar ve Kurumlar Vergisi

Dağıtılmayan kârların işletmelerin gelişmesinde oynadıkları önemli rolü ve bunların seviyesini belirleyen genel etkenleri bu şekilde açıkladıktan sonra şimdi de Kurumlar Vergisinin dağıtılmayan kurum kazançları üzerindeki etkisini görelim.

Kurumlar Vergisinin ne dereceye kadar ihtiyatlardan ve ne dereceye kadar dividendantlardan ödendiği hakkında kesin birşey söylenemez. Toplam vergi yükünün dividendant ve ihtiyatlar üzerindeki dağılımı, herşeyden önce dividendant ve ihtiyatlar üzerindeki dağılımı, kârların değişmesi karşısındaki elâstikliğine bağlıdır. Şirketlerin, yatay ayırma politikalarının farklı olması, Kurumlar Vergisinin ihtiyatları kaynakların önemini işletmeden işletmeye farklı kılmaktadır. Örneğin bazı işletmeler yüksek ihtiyat ayırma politikası yüzünden divi-

dant ödemelerini minimum seviyeye indirmiş olabilirler. Bu durumda Kurumlar Vergisi oranında yapılacak bir yükseltme tamamen ihtiyatlardan karşılanır. Aksine, yüksek dividend dağıtma politikası güden bir işletme ihtiyatlarını asgarî seviyede tuttuğundan, vergi tamamen dividendlardan yapılacak bir kısılmayla ödenir.

İşletmeler arasındaki bu farklılığa rağmen, yatırımların finansmanında iç kaynakların baş rolü oynadığı bütün işletmelerde Kurumlar Vergisinin ihtiyatları büyük ölçüde azalttığını söyleyebiliriz.

Şimdi bir örnekle Kurumlar Vergisinin, dağıtılmayan kârların oto-finansman bakımından büyük önem taşıdığı işletmelerde, bu fonlar ve net varlık üzerindeki etkisini araştıralım.

100.000 liralık net bir varlıkla faaliyete geçen bir işletmenin kârlılık oranının % 50 olduğunu ve her yıl kârının % 75'ini ihtiyatlara, % 25'ini de dividend ödemelerine dağıtmakta olduğunu ve dağıtılmayan kârların tamamının yeni yatırımların finansmanında kullanılacağını varsayalım. Bu şartlar altında % 50 oranında bir Kurumlar Vergisinin ihtiyatlar ve bunlarla finanse edilecek büyüme üzerindeki etkilerinin 10 yıl sonunda ne olacağını aşağıdaki tablodan görebiliriz.

VERGİDEN ÖNCE

Yıllar	Sene başı Net varlığı	İhtiyatlar	Dividantlar	Sene sonu Net varlığı
1	100.000	37.500	12.500	137.500
2	137.500	51.562	17.188	189.062
3	189.062	70.899	23.632	259.961
4	259.961	97.485	32.495	357.446
5	357.446	134.042	44.681	491.488
6	491.488	184.308	61.436	675.796
7	675.796	253.424	84.474	929.220
8	929.220	348.158	116.352	1.277.378
9	1.277.378	479.017	159.672	1.756.395
10	1.756.395	658.649	219.549	2.415.044

VERGİDEN SONRA
(% 50 K.V. si)

Yıllar	Sene başı Net Varlığı	Vergiden Önceki kâr	Vergi Miktarı	Vergiden sonraki kâr	İhtiyatlar	Dividantlar	Sene sonu Net varlığı
1	100.000	50.000	25.000	25.000	18.750	6.750	118.750
2	118.750	59.375	29.687	29.687	22.265	7.442	141.015
3	141.015	70.507	35.254	35.254	26.440	8.814	167.455
4	167.455	83.727	41.864	41.864	31.398	10.466	198.853
5	198.853	99.426	49.713	49.713	37.285	12.428	236.138
6	236.138	118.069	59.035	59.035	44.276	14.759	280.414
7	280.414	140.207	70.104	70.104	52.578	17.526	332.992
8	332.992	166.496	83.248	83.248	62.436	20.812	395.428
9	395.428	197.714	98.857	98.857	74.143	24.714	469.571
10	469.571	234.785	117.393	117.393	88.045	29.348	557.616

Verginin olmaması halinde 10. yıl sonunda işletme, kârdan %75 ihtiyat ayırma ve ihtiyatların tamamını yatırımlara tahsis etme politikasıyla net varlığını 2.415.044 liraya yükseltecektir. Yani birinci yılın sonuna oranla net varlıkta, 10. yıl sonunda yuvarlak olarak 18 misli bir artış meydana gelecektir.

Kârdan % 50 oranında Kurumlar Vergisi alınması halinde ise aynı şartlar altında net varlık ancak 557.616 liraya yükselbilmektedir. Yani birinci yılın sonuna oranla 10. yıl sonunda, net varlıkta görülen artış sadece, yuvarlak olarak, 5 mislidir.

Bu da göstermektedir ki Kurumlar Vergisi, özellikle otofinansman yoluyla büyümek isteyen işletmelerin yatırılabilir kaynaklarını kısarak bunların gelişmesini büyük ölçüde frenlemektedir. % 50 oranında bir Kurumlar Vergisinin varlığı örneğimizde olduğu gibi, bir işletmenin büyümesini verginin alınmaması halinde erişilecek büyüklüğün 1/4'ü ile sınırlandırabilmektedir. İşletmelerin faaliyetlerinden sağladığı kâr ora-

nı ne kadar yüksek ise Kurumlar Vergisinin alakonan kazançlardan finanse edilen büyüme üzerindeki kümülatif tesiri o kadar şiddetli olur (23).

C — K.V.'NİN YATIRIM KARARLARI VE YATIRIMLARIN FİNANSMAN ŞEKLİ ÜZERİNDEKİ TESİRLERİ

Kurumlar Vergisinin yatırımlar üzerindeki tesirlerini ikiye ayırabiliriz: Yatırım kararlarını etkileyen «Gelir veya Ödeme tesiri» ile yatırım tercihlerini özellikle yatırımların finansmanı gibi yatırımların yürütme şeklini değiştirci «Ayrım veya Beyan veya İkâme tesiri».

1 — Gelir (Ödeme) tesiri

Verginin yatırım kararları üzerindeki tesirleri iki şekilde olur. Birincisinde, vergi borcunun işletme tarafından vergi dairelerine ödemesi sonucunda yatırımlar için kullanılabilir kaynaklarda bir azalma meydana gelir. İç finansman kaynaklarındaki azalma ise bu kaynaklarla beslenen yatırımların hacmini daraltır. İkinci gelir tesiri ise iç finansmanın diğer kalemi olan öz sermaye üzerinde görülür. Kurumlar Vergisi oranının yüksek olduğu durumlarda, öz sermayenin arttırılması yoluyla yeni yatırımlara gidilmesi çok zordur. Zira hissedarlar, çoğunlukla, vergiden sonra yeterli bir oranda kâr sağlayabilmek amacıyla işletmeye sermaye koyarlar. Kurumlar Vergisi öz sermayeye düşen kâr oranını azaltacağından ve yatırımcıların da düşük kârlılık oranıyla yatırım yapmaları beklenemeyeceğinden işletmenin bu yolla yeni yatırımları finanse etmesi zorlaşır. Verginin yansıtılabilmesinin mümkün olduğu durumlarda ise Kurumlar Vergisinin işletmenin ve yatırımcıların yatırım kararları üzerindeki bu tesirlerinin hafifleyeceği ne şüphe yoktur.

2 — Ayrım (Beyan, ikâme) tesiri

Kurumlar Vergisinin yatırım tercihleri üzerindeki beyan tesirleri yatırımların mahiyeti, yürütme şekli ve işletmelerin örgütlenmesi üzerinde görülür. İşletmelerin örgütlenmesi ile ilgili tesirleri «K.V. nin işletmelerin hukukî şekli üzerindeki tesirleri» bölümünde görmüştük.

(23) Arif Nemli, «Anonim Şirketlerin Dağıtılmayan Kârları»
Maliye Enstitüsü Konferansları, 13. seri, 1967

Yatırımların mahiyeti üzerindeki ikâme tesirleri ise ancak, kurum şeklinde örgütlenmekle birlikte bazı işletme faaliyetlerinin vergi konusu dışında tutulması halinde söz konusu olabilir. Bu durumda, yatırım tercihlerinde vergi kapsamına alınmayan faaliyetler lehine bir değişiklik olur. Bu özel durum dışında asıl önemli ayırım tesiri, yatırımların yürütme şekli veya yatırımların finansman şekli üzerinde görülür.

Bilindiği gibi işletmeler yatırımlarını iç ve dış kaynaklardan sağladıkları fonlarla gerçekleştirirler. Bu fonlar işletmenin öz ve yabancı sermaye bileşimini meydana getirir. Bu bileşim içinde yabancı sermayenin oranı arttıkça öz sermaye başına düşen kâr oranı da artar. Bu nedenle her işletme mümkün olduğu kadar borçlanmak suretiyle işletmedeki yabancı sermaye miktarını yükseltmek ister. Ancak likidite ve risk unsurları, emniyet açısından bir seviyeye kadar borçlanmayı mümkün kılarlar.

İşte Kurumlar Vergisi işletmelerde görülen bu eğilimi daha da şiddetlendirir, hattâ emniyet sınırının zorlanmasına bile yol açar. Kurumlar Vergisinin yansıtılmadığı durumlarda, öz sermaye üzerindeki vergi yüzünün hafifletilebilmesi amacıyla büyük ölçüde borçlanmaya gidilerek vergiden sonraki kârın, toplam sermaye içinde payı azalmış olan öz sermayeye oranının yükseltilmesine çalışılır. Ayrıca öz sermayeye faiz yürütülmemesi, buna mukabil yabancı sermaye faizinin vergi matrahından düşülmesi, işletmelerin borçlanma eğilimini son derece kuvvetlendirir.

Yabancı sermaye oranının yükselmesi şüphesiz işletmeler lehine bir durum yaratır. Bununla beraber, borç faizlerinin zamanında ve kolaylıkla ödenebilmesi zarureti asgarî bir kâr oranının sağlanmasını gerekli kıldığından, bu kaynak çok dikkatle kullanılmalıdır. Özellikle geleceğin belirsiz olduğu ve gelecek hakkında isabetle tahmin yapmaya koşulların elverişli olmaması nedeniyle kârlılık durumunun ileride ne olacağının kestirilemediği ortamlarda aşırı borçlanma işletmeleri iflâsa kadar götürebilir. Bu tehlikeyi bertaraf etmek için işletmelerin ciddi bir «otokontrol» altında bulunmaları gerektiği gibi, anapara ve faizlerin tahsil edilebilme şansını ortaya koyacak bir kontrolün de,

borç verme işleminden önce, alacaklılar tarafından yapılması gerekir. İki yönde yapılacak bu kontrollerden sonra görmekteyiz ki büyük şirketler yabancı sermaye temini bakımından küçük şirketlere nazaran daha iyi durumdadır ve bu nedenle büyük şirketler kurumlar vergisinin tesirinden, bu yolla, daha kolaylıkla kurtulabilme olanaklarına sahiptirler.

Bazı yazarlar, bu yönüyle Kurumlar Vergisinin şirketlerde büyü-

meyi de teşvik ettiğini söylemektedirler (24). Gerçekten yüksek Kurumlar Vergisi oranına tâbi olan büyük işletmeler, geniş borçlanma kapasiteleri sayesinde, öz sermayenin kâr yüzdesini arttırabilmekte, hiç olmazsa belli bir seviyede tutabilmektedirler. Ancak, büyüklüğün sağladığı bu avantajdan yararlanabilmek için küçük firmaların her şeyden önce büyüme olanaklarına sahip olmaları gerekir. Kurumlar Vergisi, kuşkusuz, küçük firmalarda, vergi yükünün hafifletilebildiği cesamete erişmek yönünden, büyüme arzusunu arttırır. Ne var ki Kurumlar Vergisi bu arzuyu şiddetlendirmekle beraber bunların büyüme olanaklarını da ortadan kaldırır (25). Bu nedenle, Kurumlar Vergisinin gerçekleşmesine fırsat vermediği bir şeyi teşvik ettiğini söylemek hiç bir önem taşımaz.

D — K.V.'NİN MALİYETLER ÜZERİNDEKİ TESİRLERİ

Kurumlar Vergisinin maliyetler üzerindeki etkileri 1- Doğrudan doğruya, 2- Dolaylı olmak üzere iki değişik yönde olur. Şayet müteşebbisler vergiden sonra belirli bir kâr oranını hedef almışlarsa mevcut Kurumlar Vergisi veya bu vergi oranındaki bir artış umulan kâr oranını düşüreceğinden vergi bir maliyet unsuru olarak kabul edilir ve fiyatlara ilâve edilmek suretiyle yansıtılmaya çalışılır. Bu, verginin maliyetler üzerindeki «doğrudan doğruya» tesiridir.

Dolaylı tesir ise iki aksi yönde görülür. Verginin kâr oranlarını düşürmesi, işletmeleri daha az masrafla çalışmaya zorlayabilir. Mas-

(24) Nevzat Özkan, «Kurumlar Vergisinin Bazı Sorunları» Maliye Bülteni, Ağustos 1972, S. 67

(25) Küçük işletmelerde Kurumlar Vergisinin büyük ölçüde ihtiyatlardan karşılandığını ve ihtiyatların küçük işletmelerde yegâne büyüme vasıtası olduğunu, «Dağıtılmayan kârların işletmelerin gelişmesindeki önemi» bölümünde belirtmiştik.

raflarda yapılacak azaltma, ya daha etkin üretim araç ve yöntemlerinin kullanılmasıyla ya da üretim faktörlerine yapılan ödemelerin kısılmasıyla mümkün olur. Birinci halde, rasyonel çalışma esaslarıyla verimlilik arttırılır. İkinci halde ise üretim faktörlerinin gelirleri özellikle ücretler düşürülerek vergi geriye yansıtılır. Ancak verimlilik artışı veya geriye inikâs yoluyla maliyetlerin azaltılabilmesi için herşeyden önce teknik ve ekonomik koşulların buna olanak sağlaması veya sendikaların ücretlerin kısılmasına karşı koyamayacak kadar güçsüz olmaları gerekir. Kurumlar Vergisinin maliyetleri azaltıcı bu dolaylı etkisinden dolayı, bazı yazarlar, Kurumlar Vergisinin kaynakların daha etkin kullanılmasına yol açtığını ileri sürerek bu verginin ekonomik gelişmeyi hızlandıracağını iddia etmişlerdir.

Dolaylı tesirin diğeri, ilkinin tam aksi yönünde görülür. Yapılacak her ilâve masraf vergi oranı kadar Devlet tarafından karşılanacağından işletmeler gereksiz masraflarla maliyetleri şişirme yoluna gidebilirler. Çeşitli yardımlar, aşırı reklâm giderleri, özellikle yöneticilere verilen yüksek prim ve ücretler Kurumlar Vergisinin maliyetleri arttırıcı dolaylı etkisinin çeşitli tezahür şekilleridir.

IV — KURUMLAR VERGİSİNİN İKTİSADİ KALKINMAYI AMAÇLAYAN VERGİ POLİTİKASI İÇİNDEKİ YERİ

(Makro Analiz)

Bu bölümde amacımız, kalkınmakta olan ülkelerde Kurumlar Vergisinin kalkınmaya uygun vergi politikası içindeki yerini, kalkınmanın finansmanında oynadığı rolü saptamak olacaktır. Ancak bu verginin yerini ve rolünü saptamadan önce verginin uygulandığı gelişmekte olan ülkelerin ortak ekonomik niteliklerini, bunların kalkınmayı gerçekleştirecek finansman olanaklarını ortaya koymak gerekecektir.

A — GERİ KALMIŞ ÜLKELERİN EKONOMİK NİTELİKLERİ VE PLÂNLİ KALKINMAYI GEREKTİREN SEBEPLER

Geri kalmış ülkelerin ekonomik nitelikleri aslında kalkınma çabasının bir plân içine alınmasını zorunlu kılan sebepleri teşkil eder. Millî gelir ve fert başına düşen millî gelir payının çok düşük, buna mukabil tüketim meylinin çok yüksek olması tasarrufların çok düşük bir seviyede bulunmasına yol açarak sermaye birikimine fırsat vermemektedir. Banka sisteminin ve özellikle sermaye piyasasının gelişmemiş olması, az gelişmiş ülkelerde, yetersiz de olsa tasarrufların kalkınmayı sağlayacak olan sahalara akmasını önlemekte veya bunların konut inşaatı gibi verimsiz sahalarda kullanılmasına yol açmaktadır.

Bütün bu sebepler gelişmekte olan ülkelerin, kıt kaynaklarını, bir plân içinde, maksimum verimle kullanmalarını gerekli kılmıştır. Ayrıca piyasa mekanizmasının bu ülkelerde, iktisadî kalkınmayı sağlamadaki yetersizliği, dış borçların en iyi şekilde kullanılması zarureti, kalkınma fedakârlığına toplumun bütün katlarının, sosyal adaletin gerçekleşmesini sağlayacak şekilde eşit ölçüde katlanması lüzumu kalkınmanın bir plân içinde disiplin altına alınmasını gerektirmiştir.

B — KALKINMANIN FINANSMANI

İktisadî kalkınmayı gerçekleştirecek yatırımların hangi kaynaklardan besleneceğini saptamak, kalkınmanın en zor ve en nazik meselesidir. Kalkınma sadece devlet tarafından veya sadece özel kesim tarafından yapılacak yatırımlarla gerçekleştirilmek istenebileceği gibi, her ikisinin, «Karma Ekonomi» dediğimiz model içinde, birlikte yapacakları yatırımlarla da gerçekleşebilir. Kalkınmanın hangi yolla gerçekleştirileceği, yatırımların kamu kesiminden mi veya özel kesimden gelecek fonlarla mı yapılacağı, iktisadî ve bilhassa siyasî bir tercih olmaktadır. Biz burada sadece karma ekonomi vasıtasıyla gelişme modelini uygulayan ülkelerdeki yatırımların finansman kaynaklarını inceleyeceğiz ve özellikle bu kaynakların bileşimi ve hacmi üzerinde büyük etkisi olan Vergi Politikası içinde Kurumlar Vergisinin rolünü saptamaya çalışacağız.

Karma Ekonomi modeli veri olarak alındığında ilk önce özel yatırımlar ile devlet yatırımlarının hangi kaynaklardan besleneceğini belirlemek gerekir. Özel yatırımların finansmanı iki kaynağa dayanır: Ferdî tasarruflar ve Kurum tasarrufları. Özel kesim yatırımları ya ferdî tasarrufların ferdî teşebbüsler tarafından yatırımlara kanalize edilmesiyle ya da bizzat Kurumların «otofinansman» yoluyla kendi tasarruflarını veya «sermaye piyasası» vasıtasıyla ferdî tasarrufları yatırımlara aktarmalarıyla gerçekleşir. Burada kalkınma açısından, anonim yatırımların ferdî yatırımlara olan üstünlüğünü kolaylıkla görebiliriz. İktisadî kalkınmanın gerektirdiği büyük ve uzun vâdeli yatırımlar ancak büyük kitlelerin tasarruflarının birleşmesiyle doğan anonim sermayeler tarafından yapılabilir. Ferdî sermayeler ise hiç bir zaman anonim sermayenin büyüklüğüne ulaşamaz. Gelirin dağılımı açısından da anonim sermaye ferdî sermayeye üstünlük sağlar (26).

Kamu yatırımlarına gelince. Bunların finansmanında, devletin iktisadî faaliyetlerden sağladığı kazançlar, devlet mülkünün satışından sağlanan gelirler veya devletin borçlanmadan elde ettiği gelirler kullanılabilirse de, asıl önemli finansman kaynağı vergiler ve uzun vâde-

(26) Fertlerde biriken kapitalin sosyal adalet ve sosyal huzur bakımından da zararlı olduğu ileri sürülmüştür. Bak, Gıyas Akdeniz, Türkiye'de Yatırımlar ve Vergi Politikası, Maliye Enstitüsü Konferansları, 1960, S. 103

li devlet tahvilleridir (27). Özellikle vergiler, daimî bir gelir kaynağı olmaları yüzünden, yatırımların finansmanında baş rolü oynarlar ve karma ekonomi modeli içinde kalkınmakta olan ülkelerde devlete düşen yatırımların gerçekleştirilme ümidini tayin ederler.

İşte bu noktada çözülmesi hayli güç bir sorunla, giderilmesi hayli zor bir çelişkiyle karşı karşıya gelmekteyiz. Bilindiği gibi vergi, ferdî ve kurum gelirlerinin belirli bir kısmının kamu kesimine aktarılmasıdır. Devlet gerekli harcama ve yatırımları yapabilmek için özel kesim gelirlerinin bir kısmını kendine aktarmaktadır. Ancak devlet gelir transferiyle ihtiyacı olduğu fonları bu şekilde elde ederken aynı zamanda özel kesim yatırımlarının kaynağını teşkil eden tasarrufları da azaltmaktadır. Bu durumda hem Devletin, hem özel teşebbüsün karma ekonomi vasıtasıyla plânlı gelişme modelinde kendilerine düşen yatırım paylarını gerçekleştirmeleri birbirine zıt iki amaç olarak gözükmemekte, bunların uzlaştırılması önemli bir sorun olmaktadır.

Durum böyle iken bazı yazarlar, birbirine zıt düşen bu iki amacı uzlaştırmak yerine, karma ekonomi modeli içinde de olsa bunlardan birine ağırlık vermeyi tercih ederek iktisadî kalkınmanın en hızlı ve en etkin bir şekilde ancak bu yolla gerçekleştirilebileceğini savunmuşlardır. Diğer bazı ilim adamları ise, bu iki amacın birbirleriyle uzlaşabileceğini, devlet yatırımlarının özel tasarruf ve yatırımları engellemeyen ve toplam yatırımları arttırmak istikametinde tesirli olan bir gelir politikasıyla finanse edilerek «optimal vergileme dengesinin» kurulabileceğini ileri sürmüşlerdir (28).

C — KARMA EKONOMİ SİSTEMİ İÇİNDE KALKINMAYA UYGUN VERGİ POLİTİKASI VE KURUMLAR VERGİSİ

Gelişmekte olan ülkelerde cebri tasarruf yaratmak suretiyle sermaye birikimini hızlandırmak özellikle şu noktalarda tenkit edilmektedir:

-
- (27) Devletin gelir kaynakları arasında «Enflasyon» da yer alır. Bir nevi zorunlu tasarruf olan Enflasyon devlet için bir gelir kaynağı olmakla beraber, bunun yükünü sadece dar ve sabit gelirliiler üzerine bıraktığından, ancak çok zorunlu hallerde bu yolla gelir sağlamaya gidilir,
- (28) M. Orhan Dikmen, «İktisadî Gelişme ve Vergileme»
Maliye Enstitüsü Konferansları, 14. seri, 1967, S. 281

Vergiler, az gelişmiş ülkelerde, daha ziyade düşük gelir gruplarının gelirleri üzerinden alınmaktadır. Düşük gelir grupları ise bu ülkelerde en büyük kitleleri teşkil etmektedir. Bu durumda Devletin vergi ile finanse edeceği yatırımların gayri safî millî hâsılaya ilâve edeceği gelir fazlası büyük kitlelerin fizik varlığına verilecek zararı telâfi ettikten başka ayrıca millî hâsılayı belirli bir şekilde arttıracak bir seviyeye ulaşabilecek midir? (29)

Ekonomide cebri tasarruf yaratarak, sermaye birikimini gerçekleştiren, ileride elde edilecek gelirin yükseltilmesi için vergiler ve kamu harcamaları bir vasıta olarak kullanılabilir. Fakat, bu durumda reel gelir gerçekten daha yüksek midir? Bir insanın harcama meyli varken, onu cebri olarak tasarrufa zorlayarak, o insanın refahında meydana gelen kaybı nasıl ölçeceğiz? (30)

Vergiler piyasa mekanizmasının çalışmasına engel olmaktadır. Vergilerle finanse edilen yatırımlar ekonomi sükelerinin tercihlerini ne derece aksettirebilir? Gerçekten Devlet, yatırımlarını en elverişli ve prodüktif sahalara yapabilir mi? Bu maksatla verilecek kararlar ekonomide kaynak dağılımını olumsuz yönde etkilemez mi?

Görülüyor ki yapılan bütün tenkitler, özel teşebbüse dayalı bir kalkınma prosesinde verginin iktisadî bir vasıta olarak kullanılmasını hedef almaktadır. Devlete düşen vazife kalkınma amacıyla vergi almak değil, özel yatırımların artması için siyasî ve ekonomik istikrarı sağlamaktır, denilmektedir.

Kuşkusuz vergilerle finanse edilen ve Devlet eliyle yapılan yatırımların kalkınma açısından doğurduğu sosyal ve ekonomik bir takım mahzurlar vardır. Ama aynı mahzurları hatta daha fazlasını özel ve ihtiyarî tasarruflarla gerçekleştirilen özel kesim yatırımlarında da görebiliriz. Daha önce de belirttiğimiz gibi az gelişmiş toplumların karakteristik özelliklerinden biri, fert başına millî gelirin düşük olması nedeniyle tasarruf eğiliminin zayıf, istihlâk eğiliminde kuvvetli olmasıdır. Bu şartlar altında hiç bir müdahale olmaksızın yatırımlarda kulla-

(29) Gıyas Akdeniz, «Türkiye'de Yatırımlar ve Vergi Politikası»

Maliye Enstitüsü Konferansları, 6. seri, 1960, S. 101

(30) C. Lowell Harris, «İşletmelerin Vergilendirilmesi ve İktisadi Kalkınma»

Maliye Enstitüsü Konferansları, 19. seri, 1969, S. 42

nılacak, kalkınmayı finanse edecek yeterli kaynak bulmak âdeta imkânsızlaşmaktadır. Halbuki istihlâke sarfedilecek gelirlerin vergiler yoluyla cebri tasarruf şekline sokularak yatırımlara aktarılması bu ülkelerde görülen tasarruf azlığının berteraf edilmesinde çok etkili olabilir. İktisadî kalkınma açısından tasarruf hacminin genişletilmesi de yeterli değildir. Kalkınmada esas olan sermaye miktarının çoğalması yani tasarrufların yatırımlara aktarılmasıdır (31). Az gelişmiş ülkelere ise bu aktarmayı sağlayacak ne yeterli sayı ve büyüklükte sermaye şirketleri, ne gelişmiş bir banka sistemi, ne de organize bir sermaye piyasası vardır. Bu ülkelerde bu işi en iyi başaracak vasıta kuşkusuz yine vergiler olmaktadır. Atıl tasarrufların vergiler vasıtasıyla kalkınma hedeflerini gerçekleştirecek yatırımlara kanallize edilmesi sermaye şirketleri, banka sistemi ve sermaye piyasalarının bu konudaki yetersizliğini telâfi edebilecek bir alternatif olmaktadır. Üçüncü önemli nokta tasarrufların yöneltildiği yatırımların niteliğidir. Az gelişmiş ülkelerde özel kesim yatırımlarının daha ziyade çabuk gelir getiren, spekülâtif sahalara kayması, tüketim malı üretiminin tercih edilmesi, iktisadî kalkınmanın gerektirdiği «sosyal sabit sermayenin» teşekkülünü önlemektedir (32). Halbuki vergiler uzun vâdeli, üretimin verimini arttıran ve üretim mallarının üretimine öncelik veren kamu yatırımlarının gerçekleşmesine fırsat vererek kalkınma için elzem olan alt yapıya ülkenin kavuşmasına olanak sağlar.

Bütün bu söylediklerimiz, karma ekonomi modeli içinde kalkınmak isteyen ülkelerin, hiç değilse belirli bir müddet, en az özel sektör yatırımları kadar kamu yatırımlarına ihtiyaç duyacağını açık bir şekilde göstermektedir. Bu durumda bütün mesele, bu ülkelerde «kalkınmaya uygun bir vergi sistemiyle» kamu yatırımlarının, özel tasarruf ve yatırımları engellemiyen kaynaklardan finanse edilmesini sağlayarak toplam yatırımların artmasına fırsat vermek olacaktır.

Biz burada, kalkınmaya uygun vergi politikası içinde yalnız «Kurumlar Vergisi»ni ele alacağız. Bu verginin, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik koşulları da gözönünde tutarak, sermaye birikimi ve

(31) Zeki Kuruca, «Kalkınmaya Uygun Vergi Politikası»

Maliye Enstitüsü Konferansları, 13. seri, 1967, S. 129

(32) Selâhaddin Tuncer, «İktisadî Kalkınma ve Âmme Varidatı»

Maliye Enstitüsü Konferansları, 5. seri, 1959, S. 201

ekonomik gelişme üzerindeki etkilerinin neler olabileceğini araştıracağız.

Az gelişmiş ülkelerde başta enflasyonist fiyat artışları ve çoğu zaman bunun kaçınılmaz sonucu olan devalüasyon gibi olaylar, siyasî istikrarsızlık, millî paraya olan güveni sarsmakta ve fertlerde millî paradan kaçma yönünde bir eğilim yaratmaktadır. Fiyat artışlarının amortisman fonları ve ihtiyat akçelerinin değerini tüketmesi, tıpkı fertler gibi firmalarda da aktif kalemlerin gerçek değerini muhafaza edebilecek gayrimenkullere, mal stoklarına kaymasına yol açmaktadır (33). Bu nedenle, ileri sanayi memleketlerinde olduğunun aksine, ihtiyat saikiyle para talebi yerine, ihtiyat saikiyle mal ve âtil servet kalemleri talep edilmektedir. Ayrıca bu ülkelerde sermaye piyasasının gelişmemiş olması, halkın menkul kıymetlere plâsman yapma alışkanlığının bulunmaması para ile menkul kıymetlerin birbirini ikame etme olanağını ortadan kaldırmaktadır. Başta arz elâstikiyetinin düşüklüğü olmak üzere bünyesel etkenler ve ekonominin işleyişindeki aksaklıkların sebep olduğu devamlı fiyat artışları mal ve servet kalemlerinin paranın yerine ikâme edilmesine yol açmaktadır. Fiyat yükselişlerinin, bu ülkelerde çok önemli olabilmesi, spekülasyon faaliyetinin mallar ve servet kalemlerine yönelmesi sonucunu doğurmaktadır.

Gerek ihtiyat gerekse spekülasyon saikiyle dayanıklı mal ve âtil servet kalemi talebinin kapital birikimi üzerindeki olumsuz etkileri iki yönde olmaktadır (34). Elde tutulan mal ve servet kalemleri üretim kaynaklarını yatırımlardan tüketime kaydırarak yatırım olanaklarını azaltmaktadır. Bu arada müteşebbislik kabiliyet ve yeteneğine sahip olanların üretime hiçbir şey katmayan spekülâtif faaliyetlere girişmeleri, yatırımları gerçekleştirecek en önemli üretim faktörü olan «teşebbüs kabiliyetinin» zayıflamasına yol açmaktadır. Bu, dayanıklı mal ve âtil servet kalemi talebinin kapital birikimine doğrudan doğruya tesiridir. Spekülâtif faaliyetlerden umulan kâr oranlarının sınaî yatırımlardan beklenen kâr oranlarına nazaran daha yüksek olması, ihtiyat saiki ile talep edilen mal ve servet kalemlerinde ise emniyetin yüksekliği ve rizikodan yoksunluk bunların faiz ödeme olanaklarını sınaî

(33) Gülten Kazgan, «Geri Kalmış Memleketlerde Kapital Birikimi ve Vergi Politikası». Maliye Enstitüsü Konferansları, 6. seri, 1960, S. 70

(34) Gülten Kazgan, «Geri Kalmış Memleketlerde Kapital Birikimi ve Vergi Politikası». Maliye Enstitüsü Konferansları, 6. seri, 1960, S. 72

yatırımlarınıninkinin çok üstüne çıkararak faiz haddini yükseltmekte ve böylece faiz elâstikiyeti yüksek olan yatırımların büyük ölçüde azalmasına sebep olmaktadır.

Gelişmeyi önemli derecede sınırlayan, özel teşebbüsün kalkınmaya verimli şekilde katılmasını engelleyen bu durum bütün geri kalmış ülkeler için olduğu gibi Türkiye için de söz konusudur. Bu bakımdan, doğrudan doğruya ve dolaylı olarak, sermaye birikimi üzerinde olumsuz etkileri olan bu dayanıklı mal ve servet kalemleri talebini sınırlamak için herşeyden önce bu ülkelerde yerleşmiş olan kronik enflasyona son vermek gerekmektedir. Ayrıca vergi politikası vasıtasıyla özel teşebbüsü ekonominin gelişmesine hizmet edecek sınaî yatırım sahalarına yöneltmek ve kapital teşekkülünü süratlendirmek için bir taraftan ihtiyat ve spekülâsyon saikiyle elde tutulan dayanıklı mal ve âtil servet kalemlerini ağır bir vergi yükü altında bırakmak, bir taraftan da sınaî yatırımlarda «sermayenin marjinal müessiriyetini» yükseltecek tedbirler almak gerekir (35). Sınaî yatırımlarda sermayenin marjinal müessiriyetini arttıracak tedbirlerin başında kuşkusuz bu yatırımlar üzerindeki vergi yükünün hafifletilmesi gelmektedir. Özellikle siyasî istikrarın sağlanamadığı, büyük sınaî yatırımları gerçekleştirecek anonim kapitalin yaratılması için lüzumlu olan emniyet ve itimat unsurunun çok zayıf olduğu ülkelerde, anonim şirketlerin büyük kitlelerin küçük tasarruflarını toplayarak uzun vâdeli sınaî yatırımlara girişmeleri ancak yeterli oranda bir kâr sağlama umudünün mevcudiyeti halinde mümkün olabilir. Devletin, kalkınmaya en büyük hizmeti görecektir, âtil küçük tasarrufları yatırımlara aktararak sermaye birikimini hızlandıracak bu kabil anonim şirketlerin kurulmasına, kurulanların büyümesine her türlü olanakları sağlaması, bunların yatırım indirimi, hızlandırılmış amortisman gibi teşvik tedbirlerinden faydalandırılması hem doğal ve hem de şart olmaktadır. Hal böyle iken, karma ekonomi düzeni içinde kalkınmak isteyen ülkelerde anonim şirket kârlarının önce kurum seviyesinde, daha sonra da hissedarlar elinde çift vergilemeye konu teşkil etmesi, teşviki gereken anonim sermayeyi cezalandırmak gibi çelişkili bir durum yaratmaktadır. İşin asıl anlaşılması güç olan tarafı, bu cezalandırmanın orta ve küçük ta-

(35) Gülten Kazgan, «Geri Kalmış Memleketlerde Kapital Birikimi ve Vergi Politikası». Maliye Enstitüsü Konferansları, 6. seri, 1960, S. 78-79

sarruflarda daha da şiddetlenmesidir. Örneğin 5.000 liralık bir sermayenin kurum dışı bir sektöre plâse edilmesi ve % 10 oranında bir gelir sağlanması halinde, ödenecek vergi (% 10 gelir vergisi) 50 liradır. Aynı sermaye aynı şartlar altında bir anonim ortaklığın pay senedi alımına tahsis edilirse, vergi yükü önce % 25 kurumlar vergisiyle 125 lira ve bakiye 375 lira üzerinden de % 10 gelir vergisiyle 37,50 lira, toplam olarak 162,50 lira olmaktadır. Yani birinci duruma göre vergi yükü artışı % 302,5 dur. Gelir arttıkça vergi yükü artışı azalmaktadır.

Görülüyor ki Kurumlar Vergisinin sermaye birikimi üzerindeki birinci olumsuz etkisi, orta ve küçük tasarrufları diğer sektörlerle nazaran şiddetli bir vergi ağırlaştırmasına tâbi tutarak bunların anonim yatırımlara çekilmesini önlemesidir. Küçük tasarruf sahiplerinin Kurumlar Vergisinin mevcudiyeti halinde, gelirlerini kurum-dışı işletmelerden elde etmeye yönelmeleri en doğal sonuç olacaktır. Kuşkusuz bu durum anonim sermaye teşekkülünü büyük ölçüde etkileyecektir.

Orta ve küçük tasarruf sahipleri için, Kurumlar Vergisinin, anonim sermayenin birikimi yönünden yarattığı bu elverişsiz durum, büyük tasarruf sahipleri için tam aksine çok elverişli bir durum meydana getirmekte, bunları gelirlerini kurum statüsü altında elde etmeye teşvik etmektedir. Şöyle ki örneğin müterakkiliğin en üst haddinde gelir vergisi veren mükellefler bu gelirlerini anonim şirket statüsü altında elde ettikleri takdirde gelirleri ve özellikle tasarrufları üzerindeki vergi yükünü hafifletebileceklerdir. Daha önce de açıkladığımız gibi kârların dağıtılmayan kısmının gelir vergisinden muaf olması yüksek gelir sağlayan kişilerin gelirlerini kurumlaştırmaya yöneltmekte ve kurum statüsü altında sağlanan kârların büyük bir kısmının ihtiyat olarak işletme içinde tutulmasını sağlamaktadır.

Küçük tasarruflar üzerindeki olumsuz etkilerine rağmen, büyük tasarrufları kurumlaşmaya teşvik ettiğinden Kurumlar Vergisi sermaye birikimini hızlandırmaktadır, denilmektedir. Ancak biz, bu verginin küçük tasarruflar üzerindeki olumsuz etkisinin büyük tasarruflar üzerindeki olumlu etkisinden, sermaye birikimi açısından, çok daha önemli olduğuna inanıyoruz. Gelir vergisinden kaçmak amacıyla kurumlaştırılan tasarrufların meydana getirdiği şirketler hiç bir zaman, büyük yatırımları gerçekleştirebilecek küçük fakat çok büyük sayıda ta-

sarrufların toplandığı şirketlerin fonksiyonunu göremez. Gelişmekte olan ülkelerde aile tipi ortaklıkların halka açık tâbir edilen kurumlara tercih edilmesi, açıklanabilmesi mümkün olmayan bir çelişki yaratır. Kanımızca, gelişmekte olan ülkelerde sermaye birikimini hızlandıracak en etkin vasıta küçük tasarrufların birleşmesiyle doğan anonim sermayedir ve alınacak teşvik tedbirleri özellikle bu sermayeyi hedef almalıdır.

Kurumlar Vergisinin yatırımlar üzerindeki olumsuz etkisi bundan ibaret değildir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, az gelişmiş ülkelerde fonların yüksek kâr getiren spekülâtif faaliyetlere kaymasını önlemek için alınacak tedbirlerden biri de sermayenin marjinal etkinliğini arttırmaktır. Yani sınaî yatırım alternatifinin cazibesini yükseltmektir. Kurumlar Vergisi ise vergiden sonraki kâr oranlarını düşürmekle sınaî yatırımların cazibesini arttıracak yerde azaltmaktadır. Bunun yanında, az gelişmiş ülkelerin içinde bulundukları elverişsiz siyasî ve ekonomik koşulları da gözönünde tutarsak, özel kesimin kurumlaşma vasıtasıyla sınaî yatırımlara yönelecek teşebbüs gücünün niçin pek zayıf kaldığını anlamakta güçlük çekmeyiz.

Kurumlar Vergisinin yatırımlar ve sermaye birikimi üzerindeki diğer bir etkisi finansman sorunundan doğmaktadır. Az gelişmiş ülkelerin yukarıda açıkladığımız bazı ekonomik niteliklerinden dolayı, işletmeler için yatırımların iç kaynaklardan finanse edilmesi bir zorunluluk olmaktadır. Özellikle küçük firmalar yatırımlarını, gelişmelerini ancak bu yoldan sağlayabilirler. Bu işletmeler başta dış finansman zorlukları olmak üzere bir çok nedenle dividant dağıtımından vazgeçip kârlarını içerde alakoyarak büyümek isterler. Kurumlar Vergisi ise doğrudan doğruya yatırımlara harcanacak olan bu fonları azaltarak küçük firmaların gelişmesini ve böylelikle ekonomide potansiyel rekabet gücünün kuvvetlenmesini frenler. Çok sayıda küçük işletmelerin bulunduğu az gelişmiş ülkelerde Kurumlar Vergisinin işletmelerin otofinansman olanaklarını zayıflatarak gelişmeyi ne kadar yavaşlattığı açıktır.

Dağıtılmayan kârlar üzerindeki vergi yükünü kısmen olsun hafifletmek ve otofinansman kaynaklarını daha fazla daraltmamak için genellikle dağıtılmayan kârlara gelir vergisinden muafiyet tanınmaktadır. Burada önemli bir mesele ile karşı karşıya gelmekteyiz. Kârların

dağıtılmayan kısmına gelir vergisinden muafiyet tanınmakla takibedilen gaye, yatırımların finansmanını kolaylaştırmak, yatırımları teşvik etmektir. Ancak bu muafiyet, aynı zamanda, sırf gelir vergisinden kaçmak amacıyla kârların işletme içinde tutulmasına da bir vasıta olmaktadır. Amaç bu olunca işletme içinde saklanan ve yeni yatırımlara yöneltilmeyen âtıl fonlar hiç kuşkusuz, kanun koyucunun maksadı dışında başka gayelere hizmet etmektedir. Bu nedenle, özellikle küçük işletmelerin büyümelerini gerçekleştirebilmeleri bakımından öngörülen bu teşvik edici vergi politikasının millî ekonomiye faydalı olmayan amaçlara hizmet etmesini önleyici tedbirler almak gerekir. Bununla beraber bu işin zorluğu da meydandadır. Dağıtılmayan kârların ne maksatla dağıtılmadığını, ihtiyatların hangi faaliyetlere harcandığını saptamak oldukça güç bir meseledir. Bu konuda çeşitli tedbirler ile ri sürülmüştür:

1 — İşletmelerin mâkul ihtiyaçları dışında alakoydukları kazançları dağıtılmayan kârlar vergisine tâbi tutmak ,

2 — Dağıtılan dividantlar üzerindeki Kurumlar Vergisini yükünü ortakların gelir vergisi mükellefiyetlerinden indirmek,

3 — Kârın ortaklara dağıtılacak kısmı belli olduktan sonra sadece dağıtılmayan kârlar üzerinden Kurumlar Vergisini almak,

4 — Gelir ve Kurumlar Vergilerini tam olarak birleştirmek suretiyle kârı, ortaklara dağıtıldıktan sonra bir defada vergilendirmek. (Bu durumda dağıtılmayan kârlar da ortaklar arasında belirli kıstaslara göre dağıtılarak gelir vergisine tâbi olmaktadır).

Bütün bu tedbirler, hiç şüphe yok ki, Kurumlar Vergisinin bazı olumsuz etkilerini berteraf edebilecek tedbirlerdir. Özellikle dividantlar üzerindeki çift vergilemeyi kaldırması, dağıtılan kâr oranlarını yükseltmesi ve böylelikle hisse senedi alımını biraz olsun cazip kılması, şirketlerin hukukî şekli üzerindeki ayırım tesirini hafifletmesi bu tedbirlerin olumlu tesirleri olarak sayılabilir. Ancak bizim ısrarla üzerinde durduğumuz soruna yani hem küçük firmaların gelişmesini sağlayacak kurum tasarruflarını vergi politikası ile teşvik etmek ve hem de kurum tasarruflarının yatırım dışı gayelerle işletme içinde birikmesini önlemek meselesine bir çözüm getirmemektedir bu tedbirler.

Kurumlar Vergisinin tamamen kaldırılması bu sorunu halledecek midir? Bu soruya olumlu cevap veremeyiz. Zira Kurumlar Vergisi kaldırılrsa ve bütün ortaklıklar aynı şekilde tek tip bir gelir vergisine tâbi kılınrsa bile gelişmekte olan ülkelerin iktisadî koşulları «otofinansman» yolunun vergi politikası vasıtasıyla teşvik edilmesini ve bunun içinde dağıtılmayan kârlara gelir vergisinden muafiyet tanınmasını gerekli kılmaktadır. Bu durumda yatırımların ofofinansmanının teşviğinden vazgeçilemeyeceğine göre, Kurumlar Vergisi olsun olmasın bu muafiyetten vergi mükellefiyetini azaltmak amacıyla yararlanmak isteyenler olacaktır.

Kurumlar Vergisinin tasarruflar üzerindeki olumsuz etkisi sadece kurum tasarrufları açısından değildir. Bu vergi aynı zamanda kendilerine temettü dağıtılan ortakların ferdî tasarruflarını da azaltır. Ortakların millî gelir primadinde işgal ettikleri gelir dilimleri ne kadar yüksek ise, dağıtılan dividendların temsil ettiği potansiyel tasarruf o kadar yüksek olur. Dividendlar vasıtasıyla kısılan ferdî tasarrufları, verginin ihtiyatlardan ödenen kısmıyla toplarsak Kurumlar Vergisinin toplam tasarrufları ne miktarda azalttığını bulabiliriz (36).

Kurumlar Vergisinin işletmeleri daha çok dış kaynak kullanmaya zorladığını daha önce görmüştük. İşte bu zorlama dolaylı olarak yatırımları etkiler. Az gelişmiş ülkelerde yatırımların faiz elâstikiyetinin ve faiz hadlerinin yüksek olması yatırımların mümkün olduğu kadar dış finansmandan bağımsız olmasını gerektirir. Halbuki Kurumlar Vergisi ofofinansman olanaklarını zayıflattığından ve öz sermayeye düşen kâr oranını azalttığından işletmeleri yabancı sermaye tedarik etmeye yönlendir ki bu durum yatırımların faiz haddine tâbi olmasına yol açar.

Bütün bu söylediklerimizi özetlersek, Kurumlar Vergisi Karma Ekönomi modeli içinde kalkınmayı amaçlayan vergi politikasına uygun düşmemektedir.

(36) «Goode'un Amerika için yaptığı hesaplara göre Kurumlar Vergisinin % 60-70'i tasarruflardan ödenmektedir.» Kenan Bulutoğlu, Vergi Politikası, S. 211.

İktisadî kalkınma üç şartın gerçekleşmesini gerekli kılar:

- Birinci şart, ülkede belli bir tasarruf düzeyinin sağlanması,
ikinci şart, tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesi,
Üçüncü şart, bu yatırımların özellikle sınaî ve üretim malı yatırımları olması.

Kurumlar Vergisi ayrı ayrı bu üç şartın gerçekleşmesini zorlaştırmaktadır:

1 — Kurumlar Vergisi hem kurum tasarruflarını ve hem ortaklara dağıtılan dividantları azaltmak suretiyle toplam tasarruf seviyesini düşürmektedir.

2 — Kurumlar Vergisi tasarrufların yatırımlara aktarılmasında en büyük rolü olan anonim şirketlerin kurulmasını, kurulanların gelişmesini güçleştirmektedir. Bu güçleştirme iki şekilde olmaktadır:

- a) Küçük tasarruflar anonim şirketlerde daha şiddetli bir vergi ağırlaştırmasına tâbi tutulduklarından bunlar anonim yatırımlara çekilememektedir. Böylelikle küçük tasarrufların birleşmesiyle doğan halka açık anonim şirketlerin kurulması güçleşmektedir.
- b) Kurumlar Vergisinin, özellikle küçük firmaların büyüme olanağını sağlayan kurum tasarruflarından ödenmesi, bunların yeni yatırımlara gitmesini önlemek suretiyle ekonomide rekabetin devam ettirilmesine, gelişme hızının arttırılmasına mani olmaktadır.

3 — Kurumlar Vergisi sınaî yatırımların vergiden sonraki kâr oranlarını düşürdüğünden yatırımlar, kısa vâdede ve daha yüksek oranda kâr getiren spekülâtif sahalara kayma eğilimi göstermektedir.

V — Yeni Kurumlar Vergisi Kanun Tasarısının Eleştirisi ve Sermaye Piyasasının Tanzim ve Teşviki Hakkında Kanun Tasarısı ile Uzlaştırılması Sorunu.

Bu bölümde, halen ülkemizde uygulanmakta olan Kurumlar Vergisinde yapılması öngörülen değişikliklerin önemli saydıklarımızı kısaca belirtmek suretiyle bunların kalkınmaya uygun vergi politikasına ne derece uygun veya ters düştüklerini saptamaya çalışacağız. Bundan sonra bu tasarının yine kendisiyle çok ilgili olan diğer bir «sermaye piyasasının tanzim ve teşviki hakkında kanun tasarısı» ile, uzlaştırılması zorunluğuna temas edeceğiz.

Kurumlar Vergisinde yapılmak istenen önemli değişiklikleri şu şekilde özetleyebiliriz:

— «Dernek, Tesis ve Vakıfların işletmeleri vergi mevzuuna alınmıştır.» Bu ifadedeki «işletmeleri» kelimesi çok açık değildir. Zira bildirildiği üzere bu kuruluşların iktisadî işletmeleri yani bunlara bağlı olarak faaliyet gösteren ve faaliyetlerinden kazanç sağlayan işletmeler zaten vergi mükellefi durumundadırlar. Yeni metinde, «işletmeler» kelimesiyle kasdolunan, dernek, tesis ve vakıfların her türlü kazanç getiren faaliyetlerinin, bir ticarî işletme statüsü altında elde edilsin edilmesin, Kurumlar Vergisinin kapsamına alınmasıdır. Örneğin derneklerin menkul, gayrimenkul sermaye gelirleri de bu yeni tasarıya göre, vergiye tâbi tutulacaktır. (Md. 1).

Bu değişiklik oldukça yerindedir. Bir derneğin kendisine bağlı bir işletme vasıtasıyla kazanç sağlaması ile doğrudan doğruya menkul ve gayrimenkul kıymetler satın alarak gelir ve kazanç sağlaması arasında, kazancın niteliği açısından hiç bir fark yoktur, sadece elde edilmiş farkı mevcuttur ki bu da kazancın vergi dışında tutulması için bir sebep teşkil etmez.

— «Vergiye tâbi kurumların şahıs ortaklıkları veya gerçek kişilerle kurdukları iş ortaklıkları vergiye tâbi tutulmuştur» (Md. 6).

Kuşkusuz bu değişiklik Kurumlar Vergisinin sermaye şirketleri bakımından dayandığı ilkeye aykırı düşmektedir. Şayet yeni kurulan iş ortaklığı bir şahıs şirketi statüsü altındaysa ortaklığın sınırsız sorumlu ortaklarının (şahıs ortaklıkları veya gerçek kişiler) Kurumlar Vergisine tâbi tutulması, sınırlı sorumluluk esasına dayanan Kurumlar Vergisinin genel kuralını büyük ölçüde zayıflatır. «Yeni iş ortaklığının kazancından kurumlar vergisinin alınması, aynı zamanda ortaklığın diğer ortağını meydana getiren sermaye şirketinin mükerrer olarak vergilendirilmesine yol açar.» Bununla beraber, bu değişikliğin uzun zamandanberi çok istismar edilen ve vergi kaçakçılığına yol açan ve sadece sermaye şirketlerinin vergilendirilmesini hedef tutan Kurumlar Vergisinin yukarıda belirttiğimiz ilkesinden doğduğu da bir gerçektir. Zira yalnız Türkiye’de değil birçok ülkede sermaye şirketleri şahıs ortaklıkları veya gerçek kişilerle yeni iş ortaklıkları kurmak suretiyle kazançlarının bir kısmını hatta bazen büyük bir kısmını Kurumlar Vergisine tâbi olmayan şirket statüsü altında elde etmeye yönelmektedirler. Bu şekilde teşekkül eden yeni ortaklığın kazancı, Kurumlar Vergisine tâbi olan kurucu ortak sermaye şirketinin kâr payı oranında dolaylı olarak Kurumlar Vergisinin tesirine girmekle beraber, şirkette bırakılan ve dağıtılmayan kârlar ile sınırsız sorumlu ortağın kâr payı Kurumlar Vergisinin dışında kalmaktadır. İşte Kurumlar Vergisi kanun tasarısına getirilen bir maddeyle (Md. 6), verginin dayandığı ilkenin zedelenmesi pahasına bu yolla vergiden kaçınma olanağı ortadan kaldırılmaktadır. Bu nedenle maliyeti yüksek olmasına rağmen bu değişikliği de olumlu karşılayabiliriz.

— «İştirâk kazançları istisnasından tam mükellefiyete tâbi bütün kurumların, iştirâk nisbeti ve süre bakımından bir şarta bağlı olmaksızın yararlanmaları sağlanmıştır. (Md. 8).

Bu maddeyle, şimdiki uygulamada «iştirâk kazançları istisnasından» yararlanabilmek için aranan iki şart yani «iştirâk edilen kurumun sermayesinin en az % 10’una bu kurumun kuruluşunda veya bilânço tarihinden en az bir yıl öncesinden beri sahip olmak» şartları kaldırılmaktadır. Bilindiği üzere bu istisnanın amacı, bir şirkette esasen vergilendirilmiş olan kurum kazancından bir kısmının diğer bir şirkete verilmesi gerektiği hallerde, bu son şirketin kazançları arasında tekrar vergilendirilmemesidir. Çifte vergilemeyi önlemek amacıyla ko-

nulmuş olan bu istisnadan yararlanabilmek için aranan şartlar ise zaten gereksiz ve istisnanın amacıyla uyuşmayan şartlar olduğundan bunların kaldırılması, aynı zamanda Md. 6 ile vergi kapsamına alınan iş ortaklıklarının vergiye tâbi kurum şeklindeki ortakları açısından da çok yerinde olacaktır.

— «Yatırım indiriminin uygulanacağı en az yatırım miktarı 10 milyon liraya çıkarılmıştır» (Md. Ek - 1).

Halen uygulanmakta olan asgarî yatırım hadleri, geri kalmış bölgeler ve özellik arzeden yatırımlar için 125.000, tarımda 50.000, genel olarak 250.000 liradır. Şayet yeni tasarıda saptanan en az yatırım miktarı özellik arzetmeyen yatırımlar için öngörülmüş ise şimdikine oranla asgarî yatırım seviyesi 40 misli artacak demektir. Kuşkusuz bu artış, işletmelerin daha büyük cesamette kurulmalarını veya kurulmuş olanların büyümelerini teşvik etmek suretiyle kaynakların daha tesirli kullanılmasını ve böylelikle ekonomik gelişmeyi hızlandıracak büyümeden doğan «içsel ekonomilerin» (internal economies) sağlanmasını hedef tutmaktadır. Ancak asgarî limitin bu derece yüksek tutulması küçük işletmelerin bu seviyeye erişene kadar mevcut olan büyümeyi teşvik olanaklarının önemli derecede azaltılması demek olacaktır. Şüphe yok ki müteşebbisler bu indirimden yararlanabilmek için büyük kuruluşlar kurmak yoluna gideceklerdir ve yeni tasarıdaki bu değişiklik bu yönde önemli bir tesir meydana getirecektir. Bununla beraber bu tesirin ne kadar etkili olabileceği, mevcut işletmelerin ne miktarının bu indirimden yararlanabilecek büyüklüğe erişebileceği ve ne miktarının teşvikten yoksun kalarak piyasadan elimine olacağı, sermaye piyasasının henüz gelişmediği ülkemizde yeni kurulacak firmaların ne ölçüde tasarıdaki yatırım indiriminin gerektirdiği asgarî sermayeyi toplayabileceği belli değildir. Bu meselenin aydınlanabilmesi için ayrı bir etüd yapmak ve ekonomide faaliyet gösteren şirketlerin ortalama cesametlerini ve bunların büyüme olanaklarını, finansman kaynaklarını, talep şartlarını da gözönünde tutarak saptamak gerekir. Burada, kanımızca en önemli mesele, önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi, sermaye birikimini hızlandıracak tedbirler alınırken ve bu meyanda işletmelerin büyük birimler halinde üretimde bulunmaları teşvik edilirken ekonomimizin yapısal özelliğini ve potansiyel rekabet gücünü temsil eden büyüme yolundaki dinamik küçük işletmelerin baltalanmaması, aksine, gelişmeleri için gerekli ko-

şulların sağlanmasıdır. Bu nedenle, yatırım indiriminin uygulanacağı en az yatırım miktarının 10 milyon liraya çıkarılması eleştirilirken özellikle bu hususun gözönünde tutulması şarttır.

— Yatırım indiriminin nisbetleri % 50, % 30 ve % 20 olarak değiştirilmiş ve bu nisbetlerin uygulanacağı yatırımlar yeniden düzenlenmiştir. (Md. Ek 2).

Yatırım indirimi, hızlandırılmış amortisman uygulaması ile birlikte, şüphesiz en etkin teşvik tedbidir. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerde, uzun vâdeli sınaî yatırımların kısa vâdeli spekülâtif faaliyetlere üstünlük sağlamasında, bunların marjinal etkinliklerinin spekülâtif yatırımların cazibesini azaltacak şekilde yüksek bir düzeye çıkarılmasında başvuru çok önemli bir tedbir olmaktadır. Verginin ekstra - fiskal (vergi-dışı) tesirler husule getirmesini veya bu tesirlerin ayarlanmasını temin eden müesseselerin başında gelen «yatırım indirimi» sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, fakat gelişmelerini tamamlamış bir çok ülke (İsveç, Hollanda, Belçika v.s.) tarafından da başarıyla uygulanmaktadır. Hatta bazı ülkelerde örneğin Hollanda, yatırım indirimine konu teşkil eden yatırımlar aynı zamanda amortisman da tâbi tutulduğundan yatırım indirimi bir sübvansiyon mahiyeti almakta ve efektif vergi nisbeti düşmektedir (37).

Türkiye’de yatırım indirimi yukarıda da belirttiğimiz gibi, bir teşvik tedbiri olarak uygulanmakta ve Hollanda da olduğu gibi, yatırım indirimine konu teşkil eden yatırımlar amortismanı tâbi tutulabilmektedir. Bu indirimden yararlanabilmek için gereken asgarî yatırım miktarının 10 milyon liraya çıkarılmasının tasarlandığını gördük. Şimdi de, bu şartın yerine getirilmesi halinde vergi matrahından indirilecek yatırım miktarında yapılması düşünülen değişiklikleri görelim. Halen uygulanmakta olan nisbetler, geri kalmış bölgelerde yapılacak yatırımlar için % 50; bölgesel kalkınma programları ve tarımsal yatırımlar için % 40; bunun dışında kalan genel yatırımlar için % 30’dur. Yeni tasarıda ise bu nisbetler % 50, % 30 ve % 20 olarak değiştirilmiştir. Kanımızca indirim oranları iki açıdan 1) mutlak olarak, 2) nisbî olarak ele alınmalıdır. Mutlak olarak yatırım indirimi oranının yüksek veya alçak olması indirimin uygulandığı sahalarda söz ko-

(37) Hakkı Musaballı, «Genel Vergi Teorisi», İstanbul, 1967, S. 78

nusu yatırımların kuvvetli veya zayıf olarak teşvik edildiğini gösterir. Nisbî olarak yatırım indirimi oranı ise belirli alanlardaki yatırımların diğer alanlardaki yatırımlara oranla ne ölçüde teşvik edildiğini ortaya koyar. Bu nedenle önemli olan sadece, teşvik edilmek istenen belirli bir sahadaki yatırımlar için uygulanacak yatırım indirimi oranının mutlak olarak yüksek olması değil, fakat diğer sahalara yönelen yatırımlara uygulanacak indirim oranlarıyla mukayeseli olarak yeter bir yükseklikte bulunmasıdır.

Şimdi bu iki hususu birlikte gözönünde tutarak yatırım indirimi oranlarında yapılması tasarlanan, değişikliklerin yatırımların teşviki açısından husule getireceği tesirlerin neler olabileceğini araştıralım. İlk önce mutlak olarak bu oranlar yatırımları ne ölçüde teşvik edebilir? 1 — Genel yatırımlar için indirim oranının % 30'dan % 20 ye düşürülmesi, kanımızca, önceki duruma nazaran pek bir değişiklik meydana getirmeyecektir. Yani bu yatırımları gerçekleştirmek isteyenler sırf bu nedenle yatırıma gitmekten vazgeçmiyecekleri gibi yeni yatırımların teşviki konusunda da daha elverişsiz bir durum söz konusu olmayacaktır. 2 — Bölgesel kalkınma programları ve tarımsal yatırımlar için ise oranın % 40 dan % 30'a indirilmesi biraz daha önemli olmaktadır. Bölgesel kalkınma programları içinde yer alan ve özellikle tarımsal yatırımların kâr oranları genel yatırımların kâr oranlarına nazaran oldukça düşüktür. Bu nedenle bu sahadaki oranın düşürülmesi isabetsiz olmuştur. 3 — Geri kalmış bölgelerdeki yatırımlar için öngörülen indirim oranı % 50 de ise bir değişiklik yapılmamış olması yeni tasarının çok önemli bir eksikliğini teşkil etmektedir. Şimdiye kadarki uygulama göstermiştir ki sanayiciler mevcut teşvik tedbirleriyle geri kalmış bölgelere çekilememektedir. Aslında bu durum iş adamlarının rasyonel hareket etmelerinin bir sonucu olmaktadır. Nitekim alt yapı yatırımlarının yeteri ölçüde gerçekleştirilmediği, istihdam zorluklarının bulunduğu, pazarların uzak ve daha birçok iktisadî koşulların elverişsiz olduğu geri kalmış bölgelere, sanayicilerin büyük «dışsal taydaların» (external economies) sağlandığı ve böylelikle çok daha düşük maliyetlerle çalışıldığı büyük kentler civarındaki organize sanayi bölgelerini terkedip gelmeleri, liberal bir rejim içinde beklenemez. Bunu sağlamak için bu bölgelerde yatırım yapacaklara en az sanayi bölgelerindeki dışsallıklara eşit bir avantaj tanımak gerekir ki % 50 yatırım indirimi geri kalmış bölgelerin bu «handi-

kap» ını kapatmaktan çok uzaktır. T. R. T. Televizyonunda yapılan bir açık oturumda İstanbul Sanayi Odası Başkanı Ertuğrul Soysal teşvik tedbirlerinin bu konudaki yetersizliğini belirtmiş ve bu koşullar altında hiç bir sanayicinin geri kalmış bölgelere, rasyonel davranışın bir sonucu olarak, kolay kolay yatırım yapmayacağını adeta itiraf etmiştir. Şu halde geri kalmış bölgelerde % 50 yatırım indirimi uygulaması, arzulan hede fe ulaşılması için fevkalâde tesirsiz kalmaktadır. Yapılacak şey, ya bu oranın çok daha yüksek bir seviyeye çıkartılması, ya da bu bölgelerdeki alt yapı faaliyetlerinin sınaî yatırımları cazip kılacak ölçüde hızlandırılması olmalıdır. İndirim oranlarında yapılan değışiklikleri nisbî olarak olumlu karşılayabiliriz. Zira diğer oranlar düşürölürken geri kalmış bölgeler için uygulanacak oran sabit tutulmuş ve böylece geri kalmış bölge yatırımlarının mukayeseli olarak cazibesi arttırılmıştır. Ne var ki, yukarıda da belirttiğimiz gibi bu değışiklik yine de çok yetersizdir.

— «Yatırımları teşvik maksadiyle bir yatırım fonu kurulacaktır. Yatırımların finansmanında kullanılacak olan bu fon kurum kazancının % 10'unu geçmemek üzere kurum kazancından indirilecek ödemelerde T. C. Merkez Bankasında tesis edilecektir. Bu fon, yatırım indirimlerinin işletme dışına çıkarılması esasına istinad etmektedir.» (Md. Ek-7).

Yeni tasarıda yer alan bu madde oldukça kısaltılmış olarak elimize geçtiği için, kesin olarak bir açıklama yapmak zorlaşmaktadır. Anladığımız kadariyle kurum kazancının azamî % 10'u yine kurum kazancından indirilerek Merkez Bankasına yatırılmakta ve böylelikle Merkez Bankasında yatırımların finansmanında kullanılacak bir fon teşkil olunmaktadır. Gaye, bu fon vasıtasıyla yatırımları teşvik etmektir. Ancak bu teşviğin ne şekilde yapılacağı belli değildir, daha doğrusu elimizde bu konuda bir açıklama mevcut değildir. Ayrıca, «bu fon, yatırım indirimlerinin işletme dışına çıkarılması esasına istinad etmektedir» denilmektedir. Bu cümlede açık değildir zira bu fonla yatırım indirimi arasındaki ilişki elimizdeki kısaltılmış maddede belirlenmemiştir. Buna rağmen, aradaki ilişkiyi bir örnekle şu şekilde açıklamak mümkün olabilir:

10 milyon lira tutarındaki bir yatırım sonucunda 2.000.000.— lira kâr sağlanmış olsun. Asgarî yatırım miktarı şartı yerine getirilmiş

olduğundan işletme yatırım indiriminden yararlanabilecek demektir. Bu yatırımın genel bir yatırım olduğunu varsayarsak uygulanacak yatırım indirimi oranı % 20 olacaktır yani 2.000.000.— lira vergi matrahından düşülecektir. Kâr miktarı da 2.000.000 lira olduğundan o yıl vergi ödenmeyecektir. Bu durumda kurum kazancının % 10'unu geçmemek üzere kurum kazancından indirilerek Merkez Bankasına yatırılacak «yatırım fonu» tamamen yatırım indiriminden karşılanmış olacaktır. Böylelikle yatırım indirimleri işletme dışına çıkarılarak fonların işletmede atıl kalması önlenmek istenmekte, Merkez Bankası kanalıyla bunların yatırımlara kanalize edilmesi öngörülmektedir.

— «Kurumlar Vergisinin nisbeti % 25'ten % 50'ye çıkarılmakta ve prensip olarak gelir vergisi stopajı kaldırılmaktadır. Buna mukabil, gelir vergisinde öngörülen değişikliklerle, dağıtılan kazançta isabet eden, Kurumlar Vergisinin % 50'sinin, beyanname üzerinden hesaplanacak gelir vergisinden indirilmesi esası getirilmektedir.»

Kurumlar Vergisi oranındaki bu değişiklik kuşkusuz yeni tasarının getirdiği en önemli değişikliktir. Bu konuda daha fazla bir şey söylemeden, bir örnekle, şimdiki uygulama ile tasarlanan uygulamayı mukayese edelim ve ikincisinin birincisine nazaran ne gibi yeni tesirler meydana getirebileceğini görelim. Yalnız bu mukayeseyi iki ekstrem (uç) durumu, kurum kazancının dağıtılmayıp tamamının işletmede alakonmasıyla kazancın tamamının dağıtılması durumlarını birbirinden tefrik etmek suretiyle yapacağız.

A — Kurum Kazancının Tamamı İşletmede Alakonursa:

1 — Şimdiki Uygulama

1.000 Kurum kazancı

250 % 25 K. V.

750

50 % 5 Kanunî ihtiyatlar

700

140 % 20 Gelir Vergisi Stopajı

560

Ödenen toplam vergi (250+140) = 390

Gerçek vergi yükü = % 39

2 — Tasarlanan Uygulama

1.000	Kurum kazancı
500	% 50 K. V.
<hr/>	
500	
50	% 5 Kanunî ihtiyatlar
<hr/>	
450	

Ödenen vergi = 500

Vergi yükü = % 50

3 — Sonuç

Bu durumda, yani tasarlanan uygulamada şimdiki uygulamaya nazaran kurum tasarrufları üzerindeki gerçek vergi yükü artışı (% 39 dan %50'ye) % 28 dir.

B — Kurum Kazancının Tamamı Dağıtılsa:

1 — Şimdiki Uygulama

1.000	Kurum kazancı
250	% 25 K. V.
<hr/>	
750	
50	% 5 Kanunî ihtiyatlar
<hr/>	
700	Gelir vergisi matrahı

Şimdi de gelir vergisi matrahını teşkil eden 700 liranın gelir vergisi dilimlerine göre vergilendirilmesi sonucunda her gelir vergisi dilimi için gerçek vergi yükünü (K.V. + G.V.) ayrı ayrı saptayalım:

Gelir Vergisi Dilimlerinin Vergi Oranları	Gelir Vergisi Miktarı	Toplam Vergi Miktarı (K.V. + G.V.)	Gerçek Vergi Yükü Oranı
% 10	70	320	% 32
% 15	105	355	% 35,5
% 20	140	390	% 39
% 25	175	425	% 42,5
% 35	245	495	% 49,5
% 45	315	565	% 56,5
<hr/>			
% 55	385	635	% 63,5
% 60	420	670	% 67
% 65	455	705	% 70,5
% 68	476	726	% 72,6
% 60	420	670	% 67

2 — Tasarlanan Uygulama

1.000 Kurum kazancı

500 % 50 K. V.

50 % 5 Kanunî ihtiyatlar

450

250 Dağıtılan kazanca isabet eden K.V. nin % 50 si

200 Gelir Vergisi Matrahı

Aynı şekilde, gelir vergisi matrahını teşkil eden 200 lirayı yukarıdaki işleme tâbi tutarsak her gelir vergisi dilimi için gerçek vergi yükü şu şekilde olur:

Gelir Vergisi Dilimlerinin Vergi Oranları	Gelir Vergisi Miktarı	Toplam Vergi Miktarı (K.V. + G.V.)	Gerçek Vergi Yükü Oranı
% 10	20	520	% 52
% 15	30	530	% 53
% 20	40	540	% 54
% 25	50	550	% 55
% 35	70	570	% 57
% 45	90	590	% 59
<hr/>			
% 55	110	610	% 61
% 60	120	620	% 62
% 65	130	630	% 63
% 68	136	636	% 63,6
% 60	120	620	% 62

3 — Sonuç

Gelir Vergisi Dilimlerinin Vergi oranları	Gerçek Vergi Yükündeki Değişme oranı
% 10	+ % 62,5
% 15	+ % 49,3
% 20	+ % 38,5
% 25	+ % 29,4
% 35	+ % 15,2
% 45	+ % 4,4
<hr/>	
% 55	— % 4,0
% 60	— % 7,5
% 65	— % 10,6
% 68	— % 12,4
% 60	— % 7,5

Görülüyor ki, kazancın dağıtılması halinde şimdiki uygulamayla tasarlanan uygulama arasında, hissedarların toplam vergi yükü (Kurumlar Vergisi + Gelir Vergisi) açısından önemli bir fark meydana gelmektedir. Şöyle ki % 45 Gelir Vergisi dilimine kadar vergi yükü

yeni tasarıdaki uygulamaya göre, azalarak artmakta; % 55 Gelir Vergisi diliminden itibaren artarak azalmaktadır. Tasarrufların kurum statüsü altında kurum dışı bir sektöre nazaran daha şiddetli bir vergilendirmeye konu teşkil ettiğini ve özellikle küçük tasarrufların kurum statüsü altında büyük tasarruflara oranla daha ağır bir vergilendirmeye tâbi olduğunu IV. Bölümde görmüş ve bu durumun sermaye birikimi açısından, küçük tasarrufların birleşmesiyle doğan anonim sermaye açısından meydana getireceği olumsuz tesirleri açıklamaya çalışmıştık. Yeni Kurumlar Vergisi kanun tasarısı verginin olumsuz tesirlerini, Kurumlar Vergisi oranını % 50 ye çıkarmak suretiyle daha da önemli kılmaktadır. Örneğin yeni tasarı en küçük gelir vergisi dilimine (% 10) girenlerin vergi yükünü % 62,5 arttırmakta ve bu artış, yüksek gelir vergisi dilimlerine kadar azalarak artmaktadır. Yüksek gelir gruplarına dahil olanların toplam vergi yükünden meydana gelen azalma ise şüphesiz, bunların tasarruf meylinin kuvvetli olması nedeniyle, sermaye birikimini hızlandırıcı bir etki yaratır. Ne var ki süratli kalkınmayı hedef alan gelişmekte olan ülkeler kalkınmanın finansmanında mutlaka, küçük tasarrufların birleştirilmesiyle meydana gelen ve büyük sınaî yatırımları gerçekleştirebilecek güce sahip olan «Anonim Sermayeyi» kullanmak ve bunun doğmasını teşvik etmek zorundadırlar. Hazırlanan yeni tasarının bu hususu gerçekleştirmekten ne kadar uzak olduğu, anonim sermayeye vücüd verecek küçük tasarrufların kurumlaşmasını ne ölçüde güçleştirdiği, yukarıda belirttiğimiz rakamlardan da anlaşılacağı gibi, ortadadır.

Gelir Vergisi tarifesinde yapılması tasarlanan değişikliklerin

gerçek vergi yükü üzerindeki tesirlerinin incelenmesi:

Kurumlar Vergisi oranında yapılması tasarlanan yükseltmenin değişik gelir gruplarının toplam vergi yükünde (K.V.+G.V.) ne gibi değişiklikler meydana getirebileceğini araştırırken halen yürürlükte olan gelir vergisi tarifesinin gelir dilimlerini ve vergi oranlarını kullandık.

Ancak Kurumlar Vergisi ile birlikte Gelir Vergisinde de bazı değişikliklerin yapılması düşünüldüğünden, câri uygulama ile tasarlanan değişikliklerin toplam vergi yükü üzerindeki tesirlerini şimdi de yeni gelir vergisi tarifesine göre inceliyeceğiz. Gelir Vergisinin tekliif edilen tarifesi mukayeseli olarak aşağıda gösterilmiştir: (Md. 100)

Halen Cari Olan Tarife

<u>Dilimler</u>		<u>Vergi oranı</u>
		%
İlk	2500	10
Sonra gelen	2500	15
» »	5000	20
» »	15000	25
» »	30000	35
» »	60000	45
» »	150000	55
» »	225000	60
» »	225000	65
» »	285000	68
1 Milyondan		
fazla		60

Teklif Olunan Tarife

<u>Dilimler</u>		<u>Vergi oranı</u>
		%
İlk	5000	10
Sonra gelen	5000	12
» »	10000	14
» »	10000	16
» »	20000	20
» »	25000	25
» »	25000	30
» »	50000	35
» »	50000	40
» »	100000	45
» »	100000	50
» »	200000	55
» »	400000	58
1 Milyondan		
fazla		60

Görüldüğü gibi teklif olunan yeni Gelir Vergisi tarifesini mevcut tarifenin hem gelir dilimlerini ve hem de Vergi oranlarını değiştirmektedir. Bu bakımdan, bu şekilleriyle mevcut ve tasarlanan tarifeleri vergi yükü açısından mukayese etmek mümkün olamayacağından yeni tarifeyi modifiye etmek (esasını bozmadan değiştirmek) gerekecektir. Şöyle ki, teklif olunan tarifenin gelir dilimleri halen cari olan gelir vergisi dilimlerine intibak ettirilerek bu dilimler teklif olunan vergi oranlarıyla ifade edilecektir. Aşağıda mukayeseli olarak modifiye edilmiş yeni Gelir Vergisi Tarifesi (cari gelir dilimleri + yeni vergi oranları) gösterilmiştir.

Halen Cari Olan Tarife

	Dilimler	%
İlk	2500	10
Sonra gelen	2500	15
» »	5000	20
» »	15000	25
» »	30000	35
» »	60000	45
» »	150000	55
» »	225000	60
» »	225000	65
» »	285000	68
1 Milyondan Fazla		60

Modifiye Edilmiş Yeni Tarife

	Dilimler	%
İlk	2500	10
Sonra gelen	2500	10
» »	5000	12
» »	15000	14
» »	5000	16
» »	5000	16
» »	30000	20
» »	5000	25
» »	20000	25
» »	25000	30
» »	15000	35
» »	35000	35
» »	150000	40
» »	65000	45
» »	35000	45
» »	225000	50
» »	100000	55
» »	90000	55
» »	110000	55
» »	225000	58
» »	115000	58
» »	285000	58
1 Milyondan fazla		60

Modifiye edilmiş yeni Gelir Vergisi tarifesini üzerinde yapılacak son düzeltme, bazı gelir dilimlerine isabet eden birden fazla vergi oranını bunların ağırlıklı ortalamalarını almak suretiyle tek bir vergi oranına indirmek olacaktır (x).

(x) örneğin, 60000 gelir dilimi için vergi oranı şu şekilde hesaplanacaktır:

$$\frac{(25 \times 4) + (30 \times 5) + (35 \times 3)}{12} = 29.58$$

Ancak modifiye edilmiş ve tek bir vergi oranına indirgenmiş yeni vergi tarifesine göre bulunacak vergi miktarlarının, tasarlanan vergi tarifesinin orijinal şekliyle hesaplanacak vergi miktarlarına eşit çıkması için modifiye edilmiş tarifenin dilimlerinin tamamını içine alan gelir miktarlarının (örneğin 10.000, 25.000, 55.000 v.s.) hesaplamaya konu teşkil etmesi gerekir.

Cari Vergi Dilimlerine göre düzeltilmiş yeni vergi oranları

	<u>Dilimler</u>	<u>Vergi Oranı (%)</u>
İlk	2500	10
Sonra gelen	2500	10
» »	5000	12
» »	15000	14.66
» »	30000	20.16
» »	60000	29.58
» »	150000	41
» »	225000	51.22
» »	225000	56.53
» »	285000	58
1 Milyondan fazla		60

Şimdi, bundan önce cari gelir vergisi tarifesine göre hesapladığımız toplam vergi yükünü, teklif olunan ve yukarıda açıkladığımız usul ile bulunan modifiye gelir vergisi tarifesine göre hesaplayalım ve şimdiki uygulama ile Kurumlar Vergisi oranı ve Gelir Vergisi tarifesinde yapılması tasarlanan değişikliklerin kanunlaşması halinde gerçek vergi yükünde ne yönde ve derecede bir değişme olacağını görelim.

1000	Kurum kazancı
500	% 50 K. V.
500	
50	% 5 kanuni ihtiyatlar
450	
250	Dağıtılan kazançta isabet eden
200	K. V. nin % 50'si
	Gelir Vergisi matrahı

Gelir Vergisi matrahını teşkil eden 200 Liranın düzeltilmiş yeni gelir vergisi dilimlerine ve oranlarına göre vergilendirilmesi sonucunda her gelir vergisi dilimi için toplam vergi yükü (K.V. + G.V.) şu şekilde olur:

<i>Cari Gelir Vergisi Dilimleri</i>	<i>Düzeltilmiş Yeni Gelir Vergisi Oranları</i>	<i>Gelir Vergisi Miktarı</i>	<i>Toplam Vergi Miktarı</i>	<i>Gerçek Vergi Yükü Oranı</i>
İlk	2500 % 10	20	520	% 52
Sonra gelen	2500 % 10	20	520	% 52
» »	5000 % 12	24	524	% 52.40
» »	15000 % 14.66	29.32	529.32	% 52.93
» »	30000 % 20.16	40.32	540.32	% 54.03
» »	60000 % 29.58	59.16	559.16	% 55.92
» »	150000 % 41	82	582	% 58.20
» »	225000 % 51.22	102.44	602.44	% 60.24
» »	225000 % 56.53	113.06	613.06	% 61.31
» »	285000 % 58	116	616	% 61.60
1 Milyondan fazla	% 60	120	620	% 62

Kurumlar Vergisi oranının değişmesi halinde toplam (gerçek) vergi yükü cari ve teklif olunan gelir vergisi tarifelerine göre mukayeseli olarak aşağıda gösterilmiştir:

*Teklif Olunan Gelir Vergisi
Tarifesine Göre Toplam
Vergi Yükü*

*Cari Gelir Vergisi Tarifesine
Göre Toplam Vergi Yükü*

% 52	% 52
% 52	% 53
% 52.40	% 54
% 52.93	% 55
% 54.03	% 57
% 55.92	% 59
% 58.20	% 61
% 60.24	% 62
% 61.31	% 63
% 61.60	% 63.60
% 62	% 62

Bundan önce kurum kazancının dağıtılması halinde şimdi Kurumlar Vergisi uygulamasıyla tasarlanan uygulama arasında, hisse-

darların toplam vergi yükü (Kurumlar Vergisi + Gelir Vergisi) açısından nasıl bir fark meydana geldiğini görmüştük. Ancak bu mukayese-yi yaparken halen uygulanmakta olan Gelir Vergisi tarifesi-ni kullandık. Gelir Vergisi-nin teklif edilen tarifesi-ni yukarıda açıkladığımız şekilde modifiye ettikten ve bu yeni tarife-y-e göre gerçek vergi yükü oranlarını yine yukarıda belirtilen şekilde bulduktan sonra, şimdi, tasarlanan Kurumlar Vergisi uygulaması-nın yeni tarife oranları-yla şimdiki uygulamaya nazaran gerçek vergi yükünde nasıl bir değişiklik meydana getireceğini aşağıdaki tablodan görebiliriz:

<i>Gelir Vergisi Dilimleri</i>		<i>Gerçek Vergi Yükündeki Değişme Oranı</i>	
İlk	2500	+	% 62.5
Sonra Gelen	2500	+	% 46.5
» »	5000	+	% 34.4
» »	15000	+	% 24.5
» »	30000	+	% 9.2
» »	60000	—	% 1.0
» »	150000	—	% 8.3
» »	225000	—	% 10.1
» »	225000	—	% 13.0
» »	285000	—	% 15.2
1 Milyondan fazla		—	% 7.5

Görülüyor ki, bundan önce hesapladığımız, Kurumlar Vergisi oranında yapılması tasarlanan değişikliğin cari gelir tarifesi-ni kullanarak şimdiki Kurumlar Vergisi uygulamasına nazaran toplam (gerçek) vergi yükünde meydana getireceği değişiklikler, teklif olunan gelir tarifesini kullanmak suretiyle yukarıda hesapladığımız toplam vergi yükündeki değişme oranlarından çok az farklıdır. Bu bakımdan yeni Kurumlar Vergisi kanun tasarısının kanunlaşması halinde vergi yükündeki değişme oranları, ister halen yürürlükte olan ister teklif olunan gelir vergisi tarifeleri kullanılsın, önemsiz kabul edilebilecek bir fark göstermekte, tasarı her iki hesaplama şeklinde de gerçek vergi yükünü düşük gelir gruplarında son derece önemli bir oranda arttırırken yüksek gelir gruplarında bir miktar azaltmaktadır. Tasarının bu haliy-

le, küçük tasarrufların kurum statüsü altında birleşmelerini ve anonim sermayenin doğmasına olanak sağlamalarını ne kadar güçleştirdiği açıktır.

Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi Kanun Tasarısı ile Sermaye Piyasasının Tanzim ve Teşviki Hakkında Kanun Tasarısının Uzlaştırılması Sorunu.

Gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarının başında yatırımların finansmanının yer aldığını belirtmiş ve tasarrufları yatırımlara kanalize edecek aracı yatırım kuruluşlarının organize bir piyasa içinde kurulmalarının ve gelişmelerinin sağlanmasının bu sorunun çözümünde atılacak çok önemli bir adım olduğuna değinmiştik. Ülkemizde uzun yıllardan beri organize bir sermaye piyasasının kurulması için gösterilen çabalar, yapılan seminerler nihayet bu konuda bir kanun tasarısının hazırlanmasına yol açmıştır. Sermaye piyasasının kurulması ve geliştirilmesi için bir kanun tasarısı hazırlanırken, vergi sisteminin sermaye piyasası üzerindeki tesirlerini incelemek ve bunların sermaye piyasası teşvik tedbirleriyle uyumunu sağlamak bir zaruret olmaktadır.

Şimdi, mevcut ve tasarlanan vergi tedbirleriyle Sermaye Piyasasının kurulması ve gelişmesi hakkındaki vergi tedbirleri arasında ne ölçüde bir uygunluğun mevcut olduğunu araştıralım:

1 — Sermaye Piyasasının tanzim ve teşviki hakkında kanun tasarısının (1/334), 49. maddesinde «Halka açık anonim ortaklıkların kuruluşunu teşvik amacıyla bu ortaklıkların ödeyecekleri Kurumlar Vergisinin nisbeti diğer kurumların ödeyecekleri % 25 nisbetine nazaran % 5 noksanıyla % 20 olarak tesbit edilmiştir.»

Diğer taraftan, hazırlanan yeni Kurumlar Vergisi Kanun tasarısında Kurumlar Vergisinin nisbeti % 25 den % 50 ye çıkarılmaktadır. Görülüyor ki iki tasarı arasında vergi oranı açısından tam bir ilişki mevcuttur. Bir tasarı, halen uygulanmakta olan vergi oranını düşürürken diğer bir tasarı aynı vergi oranını iki misline çıkarmaktadır. İki kanun tasarısının aynı husus hakkında getirdikleri bu farklı sonuçlar tasarıları hazırlayanların birbirlerini dikkate almadıklarını göstermektedir. Kanımızca Kurumlar Vergisi oranının, halka açık anonim ortaklıklar için % 20'ye düşürülmesi çok isabetli olacaktır. Bu ne-

denle Kurumlar Vergisi kanun tasarısının Kurumlar Vergisi oranıyla ilgili maddesinin, sermaye piyasasının tanzim ve teşviki hakkında kanun tasarısının Kurumlar Vergisi ile ilgili maddesine uygun bir hale getirilmesi hem teşvik yönünden ve hem de aradaki çelişkinin ortadan kaldırılması bakımından şarttır.

2 — Sermaye Piyasasının kurulması ve geliştirilmesi bakımından menkul kıymet gelirleri üzerindeki vergi yükü ile gayrimenkul sermaye gelirleri üzerindeki vergi yükünün en azından eşit olması gerekir. Hatta temettü gelirlerinin daha az vergilendirilmesi bir teşvik tedbiri olarak düşünülebilir (38).

Ancak mevzuatımızda bunun tam tersi bir uygulama öngörülmüştür. Şöyle ki, Gelir Vergisi Kanununun 21. maddesine göre gayrimenkul sermaye iratlarında yılda 5.000 lirayı aşmayan irat ve 22. maddeye göre her şube veya ajanstan ayrı ayrı olmak üzere alınan faizlerin 200'er lirası vergiden istisnadır. Temettü gelirleri için ise hiç bir istisna tanınmamıştır. Bu uygulamanın tasarrufları menkul kıymetlere çekebilme yönünden yarattığı elverişsiz durum sermaye piyasasını teşvik tedbirlerine ters düşmektedir.

3 — Vergi uygulamasında, câri kârın veya ihtiyatların sermayeye kalbedilmesi ve karşılığında bedelsiz hisse senetleri verilmesi aynı temettü olarak kabul edilerek gelir vergisine tâbi tutulmaktadır. Aslında bu tür bir temettü vergilendirilebilir bir gelir sayılabilir mi?

Bu soruyu cevaplandırabilmek için önce «hisse senetleri değer artışının» vergilendirilebilir bir gelir olup olmadığına karar vermek gerekir. Gelir Vergisi sistemimiz prensip olarak sadece «realize edilen gelirleri» vergilendirilebilir bir gelir olarak kabul etmiş ve iktisadî değer artışlarını vergiye tâbi tutmamıştır. Bunun sebebinin şu şekilde izah edebiliriz:

Hisse senetlerinin iktisadî veya piyasa değerlerinin bunların nominal değerlerinin altında veya üstünde olmasını tayin eden belli

(38) Özhan Eroğuz - Vergi Bakımından Araştırma, Bölüm III, S. 210, 223 «Sermaye Piyasası Etüdü», Ankara, 1964

başlı faktörler «kârlılık durumu» «dağıtılan temettü», «birikmiş ihtiyatlar», «finansal risk» (financial risk), «iş riski» (business risk) ve «organizasyonun yerleşmişliği» dir. Hisse senetlerinin değer artışını, çoğu zaman yapıldığı gibi sadece kârlılık durumuna ve birikmiş ihtiyatlara bağlamak yanlıştır. Aynı miktarda sermaye ve ihtiyatlara sahip olan ve kârlılık durumları da aynı olan iki işletmenin farklı sahalarda ve dolayısıyla farklı risk taşıyan konularda çalışması sonucunda hisse senetlerinin değerleri de farklı olmaktadır. Aynı sonuca, farklı organizasyon yapılarına sahip olan işletmeler içinde varabiliriz. Şu halde kâr oranları ve birikmiş ihtiyatlar tek başlarına hisse senetlerinin iktisadî değerlerini tayin edememekte, risk ve organizasyon durumları her zaman ihtiyatlar ve kâr seviyesinin azalıp çoğalmasına etkili olmaktadır. Bu nedenle hisse senetlerinin değerlerinde meydana gelecek bir artışı, elde edilip edilmemesini bir kenara bıraksak bile, devamlı ve değişmez kabul edemeyeceğimiz için vergi konusuna alamayız. Hisse senetleri değer artışları vergilendirilebilir bir gelir olmayınca, ihtiyatların sermayeye devri mukabilinde bedelsiz hisse senetleri verilmesi bir «vergiyi doğuran olay» sayılamaz. Bedelsiz hisse senetleri ihtiyatlar dolayısıyla zaten mevcut olan defter kıymetindeki değer artışını temsil eden vesikalar mahiyetinde olduklarından, bunların verilmesi nakdî gelir bir tarafa, hisse senedi sahibinin servetinde iktisadî bir değer artışı bile doğurmamaktadır (39). Gelir Vergisi sistemimiz «realize edilen gelirlerin vergilendirilmesi» prensibine bir istisna tanımış ve hisse senetleri değer artışlarını bir iktisadî işletmenin aktifinde olmak şartıyla vergiye tâbi tutmuştur. Bu durumda defter kıymetindeki değer artışının tescili mahiyetindeki bedelsiz hisse senetlerinin temettü olarak kabul edilmesi ve vergilendirilmesi şeklinde görülen uygulama, hisse senetlerinin bir işletmenin aktifine dahil olması halinde bir vergi mükerrerliğine, aktife dahil olmaması halinde ise vergiye tâbi olmayan bir gelirin vergilendirilmesine yol açmaktadır.

Kuşkusuz gelir vergisi sistemimizin ana prensibi ile yukarda açıkladığımız uygulamanın yarattığı çelişkili durumun ortadan kaldırılması en ziyade sermaye piyasasının kurulması ve geliştirilmesi için

(39) Özhan Eroğuz - Vergi Bakımından Araştırma, Bölüm III, S. 211 «Sermaye Piyasası Etüdü», Ankara, 1964

öngörülen teşvik tedbirleri bakımından önem arz etmektedir.

4 — Menkul kıymetlerin satışından doğan kazançlar iki ayrı bölümde mütalâa edilmiştir.

Bir gerçek kişinin sahip olduğu ve iktisadî bir işletmenin aktifinde bulunmayan hisse senetleri iktisap tarihinden itibaren 1 yıl içinde satılır ve elde edilen kazanç 2000 lirayı aşarsa, bu kazanç Gelir Vergisi Kanununun 81. maddesine göre vergiye tâbidir. Burada kanun koyucunun takip ettiği gaye spekülâtif mahiyetteki satış kazançlarını vergiye tâbi tutmaktır.

Hisse senetleri bir gerçek kişinin iktisadî bir işletmesinin aktifine dahil ise bunların satışından doğan kazançlar ticarî kazanç sayılarak ve satıldıkları yıla ait oldukları kabul edilerek müterakkî olarak vergilendirilmektedir. Halbuki elde edilen bu kazanç bir beklemenin sonucu olduğundan, bunu, hisse senedinin işletme aktifinde kaldığı yıllara taksim etmek suretiyle vergilendirmek gerekir.

5 — Aktife dahil olmayan hisse senetlerinin değerlerindeki artışın doğurduğu gelirlerin ancak satış yoluyla ve bir yıl içinde 2.000 lirayı aşmak şartıyla vergilendirilebileceğini; aktife dahil olan hisse senetlerinden mütevellit gelirlerin ise, realize edilsin edilmesin ticarî kazanç addedilerek vergiye tâbi tutulacağını gördük. Burada önemli olan, ticarî kazancın tesbiti için bilânçonun aktif ve pasif kalemlerini değerlendirirken aktife dahil hisse senetlerinin hangi hükümlere göre değerlendirileceğidir.

Vergi Usul Kanunu madde 279'a göre «Türk borsalarında kayıtlı olan Türk ve yabancı esham ve tahvilât borsa rayici ile; borsada kayıtlı olmayan esham tahvilât alış bedeli ile değerlendirilir. Borsa rayicinin takarrüründe muvazaa olduğu anlaşılır ise bu rayiç yerine alış bedeli esas olur.» Görüldüğü gibi borsada kote olmayan hisse senetleri alış bedeli ile değerlendirilirken, kote edilmiş hisse senetleri borsa rayici ile değerlendirilmekte ve değer artışları vergiye tâbi tutulmaktadır. Değer artışlarının vergilendirilebilir bir gelir olmadığını yukarıda belirtmiştik. Vergi Usul Kanunundaki bu hüküm hisse senetlerinin kotasyon ve sirkülâsyonunu, dolayısıyla sermaye piyasasının gelişmesini önleyici mahiyettedir.

6 — Şirketlerin kuruluş safhasında ödemek zorunda kaldıkları sermayenin % 2,15 ine varan damga resmi ve harçlar çok yüksek olup bunların kurulmasını engelleyebilir. Özellikle bir sermaye piyasası

düzeni içinde müteşebbislerin daha sermaye talep etmeden büyük miktarlara ulaşan söz konusu harç ve damga resmini ödemeye mecbur olması bu tür şirketlerin kurulmasını teşvik eden tedbirlere uygun düşmemektedir.

7 — Ayrıca, şirketlerde ihtiyatlardan karşılanan gelir vergisi stopajı Vergi Usul Kanununun kabul ettiği prensibe aykırıdır. Şirketlerin dağıtılmayan kârları şirket hükmî şahsiyetine ait olduğu ve vergi tevkifatı, bir geliri elde edene bu geliri ödemededen önce ödeyenin peşin olarak gelirden vergi indirimi yapması olduğu göz önünde tutulursa ortada vergi stopajı yapılacak bir gelirin mevcut olmadığı görülür. İhtiyat olarak işletmede alakanan kârlar şirket hükmî şahsiyetinin malvarlığına dahildir ve ortakların bu ihtiyatlar üzerinde bir tasarruf yetkisi söz konusu değildir. O halde, ortada ihtiyatlar üzerinden ne gelir ödemesi yapacak bir tüzel kişi, ne de ihtiyatları elde etmiş sayılan bir gerçek kişi mevcuttur. Bu durumda dağıtılmayan kazançlardan yapılmakta olan vergi tevkifatı şirketin bünyesinde munzam bir vergi olarak kalmakta ve bu da şirketlerin otofinansman olanaklarını önemli ölçüde zayıflatmaktadır.

8 — Kurumlar Vergisi Kanununa göre bir şirketin bir başka şirketin hisse senetlerine sahip olması halinde bu hisse senetlerinin satışından doğan kazançlar kurumlar vergisine tâbidir. Dikkat edilirse burada da bir vergi mükerrerliği söz konusudur. Bir gerçek kişinin sahip olduğu hisse senetlerinin satışından doğan kazançlarla bir şirketin sahip olduğu hisse senetlerinin satışından doğan kazançlar farklı şekilde vergilendirilmektedir. Gerçek kişilerin sahip olduğu menkul kıymetlerin satışından doğan kazançların, bu menkul kıymetlerin iktisadî bir işletmenin aktifinden bulunup bulunmamasına göre değişik şekilde vergilendirildiklerini 4 no. lu paragrafta görmüştük. Aynı menkul kıymetlere sahip olan şirketlerin bunların satışından sağladıkları kazançlar ise Kurumlar Vergisine tâbî tutularak bir vergi mükerrerliğine sebep olunmuştur. Şöyle ki hisse senedi satışıyla sağlanan kazancın bir kısmı, şirket ihtiyatlarından hisse senedine düşen payın paraya çevrilerek nakden elde edilmesinden başka bir şey değildir. Bu ihtiyatlar ise ilk şirkette kurumlar vergisi ödemiştir. Hisse senedinin satışından elde edilen kazancın tekrar bir Kurumlar Vergisine tâbî olması aynı ihtiyatları iki defa vergilendirmek olacağından bu tür kazançların kurumlar vergisinin dışında tutulması gerekir.

VI — Sonuç

1973 ve 1977 yıllarını kapsayan «Üçüncü beş yıllık kalkınma plânı» döneminde GSYİH'da yılda ortalama olarak % 8 bir artış beklenmektedir. Bu hedefe ulaşabilmek için 1973-77 arasında 291,2 milyar T. L. lık yatırım yapılacaktır. Yani toplam yatırımların, yılda ortalama % 12,7 artması öngörülmüştür. Bu yatırımların % 56,3 ünü kamu kesimi, % 43,7 sini özel kesim gerçekleştirecektir. Üçüncü plân döneminde öngörülen yatırım düzeyini gerçekleştirmek için toplam iç tasarrufların yılda ortalama % 13,6 arttırılarak, G.S.M. H. içindeki payının 1972 de % 19,6 dan 1977 de % 25,4 yükseltilmesi gerekmektedir. Tasarruf oranının bu ölçüde yükseltilmesi için kamu tasarruflarının yılda ortalama % 18,9, özel tasarrufların % 8,5 artması öngörülmüştür.

Görülüyor ki üçüncü beş yıllık kalkınma plânı büyüme hızı hedefini, birinci ve ikinci plânların hedeflerine nazaran daha yüksek bir düzeyde saptamıştır (40). Bu bakımdan sermaye birikiminin sür'atlendirilmesi ve özel teşebbüsün kalkınma plânını destekleyecek yatırım sahalarına yöneltilmesi için alınması gereken tedbirler dizisinde, kurumsal tasarrufların artmasını teşvik edecek, sermayenin marjinal etkinliğini arttıracak ve fonların uzun vâdeli sınaî yatırımlara akmasını sağlamak amacıyla bu yatırımların cazibesini yükseltecek vergi politikası tedbirleri çok önemli bir yer tutmaktadır. Enflasyonun önlenmesi suretiyle paranın iç ve dış kıymetinin istikrarını sağlayıcı tedbirlerin vergi politikası tedbirleri ile tamamlanması, hızlı kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için şarttır. Bu koşullar altında, uygulanacak yüksek oranlı bir kurumlar vergisi yukarıda saydığımız tedbirlerin tesirini azaltmak suretiyle sermaye birikiminde önemli fonksiyonu olan sermaye şirketlerinin çoğalmasını ve gelişmesini büyük ölçüde engelleyebilir.

Kuşkusuz Kurumlar Vergisi devlet için önemli bir «varidat» kay-

(40) Birinci ve ikinci plânlarda büyüme hızı hedefi yılda ortalama % 7 olarak saptanmıştı.

nağırdır. Ancak verginin yüksek oranlarda uygulanması devletin bu kaynaktan sağlayacağı gelirleri uzun vâdede azaltabilir. Vergi oranlarının düşük tutulması ise yeni işletmelerin kurulmasını, kurulmuş olanların gelişmesini teşvik etmek suretiyle matrahın genişlemesine ve yüksek oranla gerçekleştirilecek bir varidatın daha düşük oranla ve daha fazla olarak elde edilmesine olanak sağlar. Böylelikle hem rekâbet teşvik edilmiş ve kaynakların daha iyi kullanımı demek olan iktisadî tesirlilik arttırılmış olur ve hem de varidat, matrahın genişlemesinden ve aynı zamanda düşük vergi oranlarının sebep olacağı vergi kaçakçılığındaki azalma yüzünden yükselmiş olur.

Unutulmaması gereken diğer bir nokta da, kurumlar vergisi kaynağından sağlanan fonlarla gerçekleştirilecek kamu yatırımlarının diğer fonlarla, özellikle tüketime tahsis edilecek fonlarla beslenen kamu yatırımlarına nazaran daha yüksek bir sosyal maliyeti olacağıdır. Kamu kesiminde etkinliğin sağlanmasında en önemli araçlardan biri olan «fayda-maliyet analizinin» kurumlar vergisi ile finanse edilen yatırımlara uygulanması halinde bu yatırımların net bir yarar sağlayacağı sonucuna varılması oldukça şüphelidir. Kurumlar Vergisinin masettiği fonlar büyük ölçüde özel kesimin yatırımlara tahsis edeceği fonlar olmaktadır. O halde devletin bu fonları kamu yatırımları için toplaması özel kesim yatırımlarının azalmasına sebep olacak ve bu azalmada kamu yatırımlarının «sosyal alternatif maliyetini» teşkil edecektir. Kuşkusuz kamu yatırımlarının bu önemli maliyeti, yatırımların yaratacağı net yararı ufaltıcı bir tesir yaratacak ve belki de azalan özel kesim yatırımlarının sağlayacağı fayda telâfi edilemeyerek etkinliği sıfır veya negatif olan kamu faaliyetleri uygulamaya konmuş olacaktır. Kamu faaliyetlerinin tüketime yakın kaynaklardan vergi almak suretiyle finanse edilmesi durumunda ise söz konusu etkinliğin artacağına, yatırımların daha büyük bir net yararla gerçekleştirileceğine şüphe yoktur.

Yatırımlar açısından asıl önemli olan tasarruf değil sermaye birikimidir. Yani tasarrufların yatırımlarda kullanılmasıdır. Sermaye piyasasının gelişmediği ülkemizde potansiyel tasarruf gücü, bu bakımdan büyük bir önem arzetmez. Tasarrufları yatırımlara kanalize edebilecek vasıtalar geliştiği ölçüde ülkenin potansiyel tasarruf gücünün önemi artar. Sermaye birikimini hızlandırmak, tasarrufları yatı-

rımlara aktarabilmek için halka açık büyük sermaye şirketlerinin kurulması ve gelişmesi şarttır.

Kârın fazlalığı tasarrufu teşvik eden bir unsurdur. Bu nedenle vergi sisteminin, özellikle istikrarlı ve sıhhatli bir iktisadî politikanın ve emniyetli bir siyasî ortamın bulunmadığı az gelişmiş ülkelerde kârı azaltması, mevcut elverişsiz koşulların yatırımlar üzerindeki olumsuz tesirlerini hafifleten en önemli güdünün ortadan kaldırılması demek olacaktır.

İşte bütün bu nedenlerle yüksek bir kurumlar vergisi yerine daha yüksek bir gelir vergisi, hem karma ekonomi modeli içinde hızlı kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek, hem de vergide adaleti sağlamak yönünden kuşkusuz daha uygun olacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Kitaplar:

- | | |
|--|---|
| — BULUTOĞLU Kenan, | «Vergi Politikası», İstanbul, 1962. |
| — ERGİNAY AKİF, | «Vergi Hukuku», Ankara, 1971. |
| — HATİBOĞLU Zeyyat, | «İktisat İlmî ve Türkiye İktisadı»
İstanbul, 1971. |
| — MUSABALLI Hakkı, | «Genel Vergi Teorisi»,
İstanbul 1967. |
| — TÜRKİYE BANKALAR
BİRLİĞİ, | «Kalkınma Plânı Üçüncü Beş Yıl»,
Ankara, 1972. |
| — SERMAYE PIYASASI
SEMİNERİ TERTİP HEYETİ | «Sermaye Piyasası Etüdü»
Ankara, 1964. |

Makaleler:

- | | |
|---------------------|---|
| — AKDENİZ Gıyas, | «Türkiye’de Yatırımlar ve Vergi Po-
litikası», M. E. Y. İstanbul, 1960. |
| — BROWN E. Cary, | «Kurumlar Vergisi ve Yatırımların Teş-
viki», M. E. T. 1965. |
| — BULUTOĞLU Kenan, | «Kalkınma Plânımız ve Finansmanı»
M. E. Y. İstanbul, 1962. |
| — BUTTERS J. Keith, | «Verginin fertlerin yatırım kapasitele-
ri ve politika üzerindeki tesirleri»
M. E. T. 1967. |

- *DIKMEN Orhan,* «İktisadî Gelişme ve Vergileme»
M. E. K. 1967.
- *HARRİSS C. Lowell,* «İşletmelerin Vergilendirilmesi ve
İktisadî Kalkınma», M. E. K. 1969..
- *KAZGAN GÜLTEN,* «Geri Kalmış Ülkelerde Kapital Biriki-
mi ve Vergi Politikası» M.E.K. 1960.
- *KURUCA Zeki,* «Kalkınmaya Uygun Vergi Politikası»
M. E. K. 1967.
- *NEMLİ Arif,* «Anonim Ortaklıkların Dağıtılmayan
Kârları» M. E. K. 1967
- *ÖZKAN Nevzat,* «Kurumlar Vergisinin Bazı Sorunları»
M. B. 1972
- *TUNCER Selâhattin,* «İktisadî Kalkınma ve Âmme Varidatı»
M. E. K. 1959.